

KNJIZEVNE

NOVINE

LIST ZA KNJIZEVNU, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Godina IX. Nova serija, br. 75

BEOGRAD, 12 SEPTEMBER 1958

Cena 30 din

Realizam „bez podupirača“

Socijalistički realizam nije isto što i umetnost u socijalizmu

Pod naslovom „Pitanje odgovaraće slike“, u literarnom dodatku poljskog lista „Tribuna ljudu“ od 17. avgusta, objavljen je odgovor na članak sovjetskog časopisa „Zvezda“.

Kao što je poznato, sovjetski časopis „Zvezda“ doneo je nedavno opširan članak kritičara A. Hozenpuda pod naslovom, „O neverovanju u čoveka, o nihilizmu i filozofiji očaja“, koji u celini sadrži kritiku „revizionizma“ u poljskoj umetnosti, prevashodno u književnosti i pozorištu. Pisac eseja A. Hozenpud piše o „importu“ kulturnih teokvina i tvorevinu Zapada u Poljsku, i negira čitavu plejadu značajnih stvaralača. On smatra da se u Poljskoj „dalje širi pesimizam i neverovanje u socijalizam i da postoji pokusaj revizije osnova marksizma-lenjinizma“.

Poljski kritičar Jan Alfred Šćepanjski piše u svom odgovoru da se autor eseja u sovjetskom časopisu „Zvezdi“ široko raspisao o nezdravim tendencijama u poljskoj umetnosti upuštajući se u dalekosežnu upoštavanju. Članak A. Hozenpuda posmatran u celini daje netačnu, izpočaćenu i crnu sliku savremene umetnosti a načinilo književnosti u Poljskoj. Iz okeana pesimizma, nihilizma, revizionizma, odgovara poljski kritičar, izdvaja se neznačna kolicičina pozitivnog, ali to nije dovoljno da se spase Sodoma.

Poznato je, piše Šćepanjski, da je idejna i umetnička situacija u Poljskoj daleko od savremenstva i takodje od zadovoljavajućeg stanja, ali je isto tako daleko od propasti u kojoj bi je morao videti neupućeni čitalac Hozenpudova članaka. Autor napisu u „Zvezdi“ primenjuje u mnogim slučajevima metod uproščavanja, trpući u jedan džak pojave različite idejne sadrzine i specifične težine. Šćepanjski zatim citira reči Hozenpuda da se u pozorištima i na filmskom platnu kao i na knjižarskom tržistu u Poljskoj široko rasturaju dela savremene dekadentne buržoaske umetnosti, da se prikazuju američki gangsterski „kaubojski“ i „detektivski“ filmovi iz „Crne serije“, zatim razni francuski i engleski filmovi snimljeni prema pornografskim romanima. Pri tome se, zaključuje „Zvezda“, često zapostavljuju dele velike realističke umetnosti.

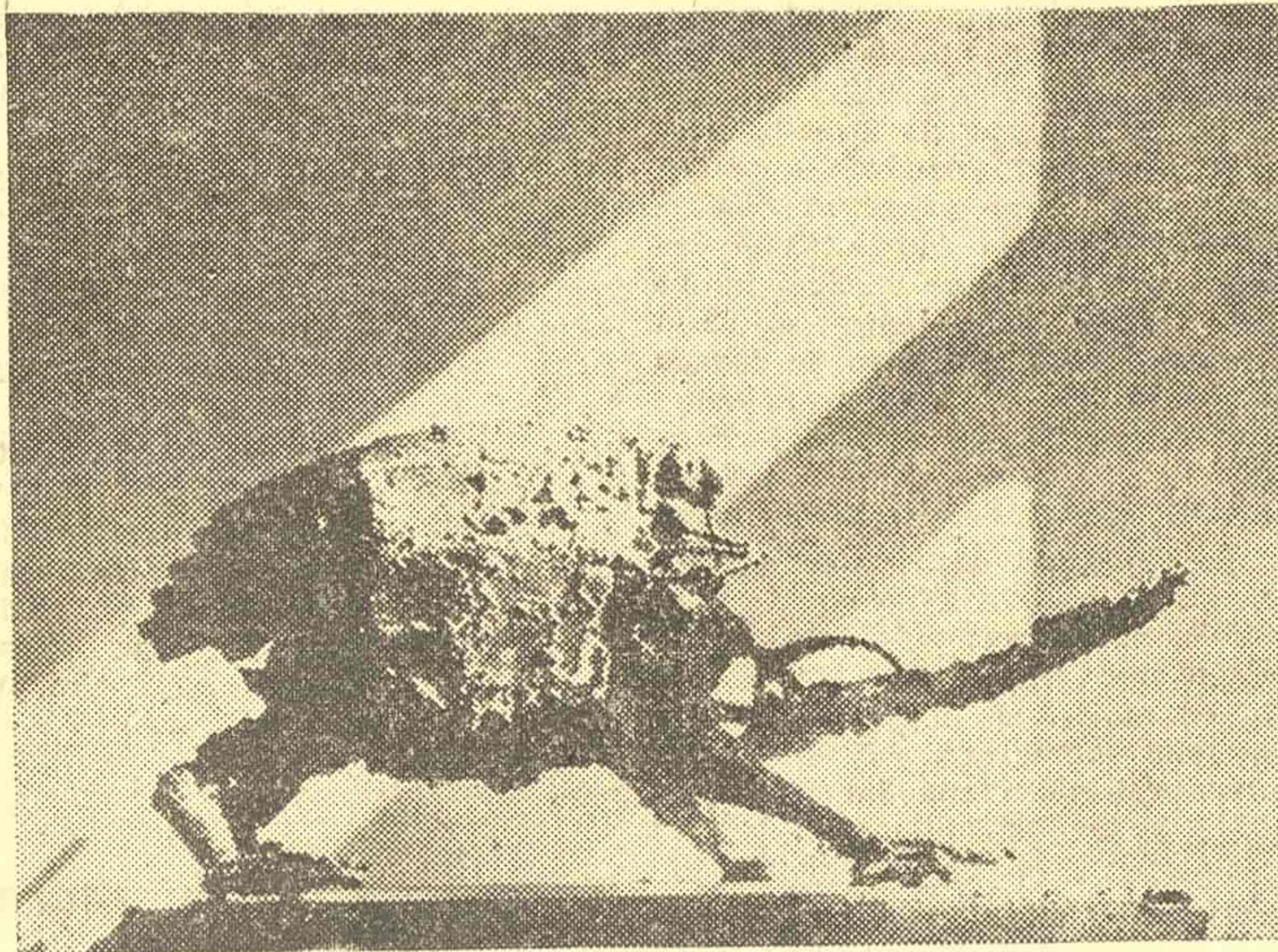
Šta se može reći o takvom postavljanju stvari — pita Šćepanjski. Posetioci bioskopa u Poljskoj znaju da se američki gangsterski odnosno kaubojski filmovi — ne prikazuju. Verovatno je kritičara „Zvezde“ zbulio prividan izgled stvari.

Odgovarajući na primedbe „Zvezde“ da se u nekim poljskim listovima u rubrici „Uskoro na platnima“ vrši klasifikacija koja ne odgovara socijalističkom kriteriju, Šćepanjski zaključuje:

„Fregelao sam saveze ove rubrike za poslednjih nekoliko meseci i utvrdio da u njoj vlasti obična slučajnost klasifikacije, jer sa, naprimer, u rubrici namenjenoj poljskim ljubiteljima filma „To bi se moglo izbegić“, nalaze poređ tri sovjetska filma i tri francuska, dva engleska, jedan italijanski, četiri istočno-nemačka i 6 zapadnonemačkih koji se ne preporučuju gledaocima. U rubrici „Neizostavno gledajte“ nalaze se nekoliko italijanskih i francuskih filmova i po jedan sovjetski, poljski, čehoslovački, madarski, engleski, indiski i tako dalje.“

Da li je Fernandelo film „Čovek u kišnom mantelu“ i njemu slični zaista tako uzmirio autoora članka. Da li se treba zbog toga kajati i smatrati da je uspeh Fernandela u Poljskoj opasan simptom „snobizma i metanestije zapadnog mesta“? Ali zašto praviti od toga tragediju? Jer, nema nikakve nesreće u tome što odrasla poljska publike ima mogućnost da pogleda nekoliko dobrih, zabavnih i kriminalnih filmova.

„Zvezda“ zamera poljskom ilustracionom listu „Raskroju“ što

M. Sezar: Insekta

donoši reprodukcije hotelskih nametnika smatrajući da je to „menjanje pred Zapadom“.

Ja sam protivnik snobizma kolekcionera hotelskih nalepnica, piše Šćepanjski, i ne bavim se skupljanjem kutija od šibica, ali zar bih zbog toga trebalo da stavljam na sebe oklop i da zajedno sa Hozenpudom krenem u krstaški rat protiv kolezionara nalepnica motivišući to krupnim rečima o društvenoj misiji umetnosti i kulture? Neka ljudi skupljaju čak i zapušće od flaša ako im to pružaju zadržavljivo! Zašto bi se mi mališi u takve stvari. Da napomenem uzgred da među hotelskim nalepnicama „Pšekroju“ ima i nalepnica iz Kine, Madarske i tako dalje.

Primer lošeg metoda kritičara „Zvezde“ pretstavlja i njegovo mišljenje o poljskom pozorišnom časopisu „Dialog“. A. Hozenpud piše: „Mesečni časopis „Dialog“ bavi se propagiranjem savremene dramaturgije pretežno radovima dekadentnog pisaca.“

Neka ljudi skupljaju čak i zapušće od flaša ako im to pružaju zadržavljivo! Zašto bi se mi mališi u takve stvari. Da napomenem uzgred da među hotelskim nalepnicama „Pšekroju“ ima i nalepnica iz Kine, Madarske i tako dalje.

Kakve se sve stvari događaju u tom „Dialogu“! Skoro da su to neke „crne mise“. Stvarnost je, međutim, mnogo prozačnija, kaže Šćepanjski. „Dialog“ se može zaista nešto prebaciti, ali se greške ne smiju uopštavati i kritika pretvarati u opštu osudu. Mora se takođe konstatovati da se sloboda antiljudskog umetnosti, onoj koja naginje fašizmu, ali valjda isto tako neće nazvati fašistima Kamija i Sartra, Foknera i Koldvelja, Moraviju i Diremata, pa čak ni takve zanesenjake kao što je Beket. To bi bilo suviše u-

Suština grešaka kritičara „Zvezde“ može se najbolje videti na primeru njegovog odnosa prema savremenim nekomunističkim pisacima Zapada. Njegov stav liči na naš stav od pre nekoliko godina koji smo danas srećom odbacili — kaže poljski kritičar.

Hozenpud piše da se u poljskim nedeljnim i mesečnim listovima i časopisima i u posebnim izdanjima objavljaju brojni prevodi romana, priča, novela i komada Beleta, Joneska, Sartra, Kamija, Simone de Bovara, Saganove, a da ne govorimo o „klasicima“ kao što su Dzojs i Prust. Hozenpud zaključuje da je tržiste u Poljskoj preplavljeno knjigama koje ističu filozofiju očaja, apsurd, neverovanja u čoveka i knjigama antihumanističkog karaktera.

Ne smatram, odgovara Šćepanjski, da je prevodenje i štampanje knjiga Prusta, Kamija, Sartra i drugih zločin protiv jačanja socijalizma u Poljskoj. Ostrakizam je loš metod, a takođe i začauravanje u kulturnu autarhiju. Nije ispravno ako se odrasli čitalac tretira kao dečak kome se zbrajuje „nepristojna“ ili „suviše teška“ lektira. Isto tako nema smisla „zabranjivati“ Sartra samo zbog toga što se nama mnoge njegove stranice ne dopadaju.

Naravno, niko neće tražiti da se pretvarati u opštu osudu. Mora se takođe konstatovati da se sloboda antiljudskog umetnosti, onoj koja naginje fašizmu, ali valjda isto tako neće nazvati fašistima Kamija i Sartra, Foknera i Koldvelja, Moraviju i Diremata, pa čak ni takve zanesenjake kao što je Beket. To bi bilo suviše u-

prošeno. Uostalom, zaključuje Šćepanjski, knjige ovih autora prezentuju samo mali procenat izdavačke proizvodnje u Poljskoj. Taj broj ne prelazi nekoliko desetina, između hiljada drugih. Ubrzajam i deli takvih autora kao što je Hemingvej, koja smo ranije bezrazložno izbegavali u našim izdavačkim planovima, a koja neosporno vredi štampani.

Autoru članka u „Zvezdi“ ne sviđaju se „Tramvaj zvani želja“ od Vilijemsa i „Port Rojal“ od Monterlana. On prebacuje poljskim pozorištima što su prikazala ove komade, a isto tako zameri i osuđuje prikazivanje dela Beketa i Joneska. Ja ne delim to mišljenje, piše Šćepanjski. Takva dela kao što je naprimjer „Tramvaj zvani želja“ potpuno realistički prikazuju mrak i naličje života u kapitalističkom društvu. Što se pak tiče komada takozvane pozorišne avangarde, moda „beketizma“ je vladala sve dole dok se publika nije na bini upoznala sa

Nastavak na 4 strani

Ž. JANKOVIC

Zlatko TOMIĆIĆ

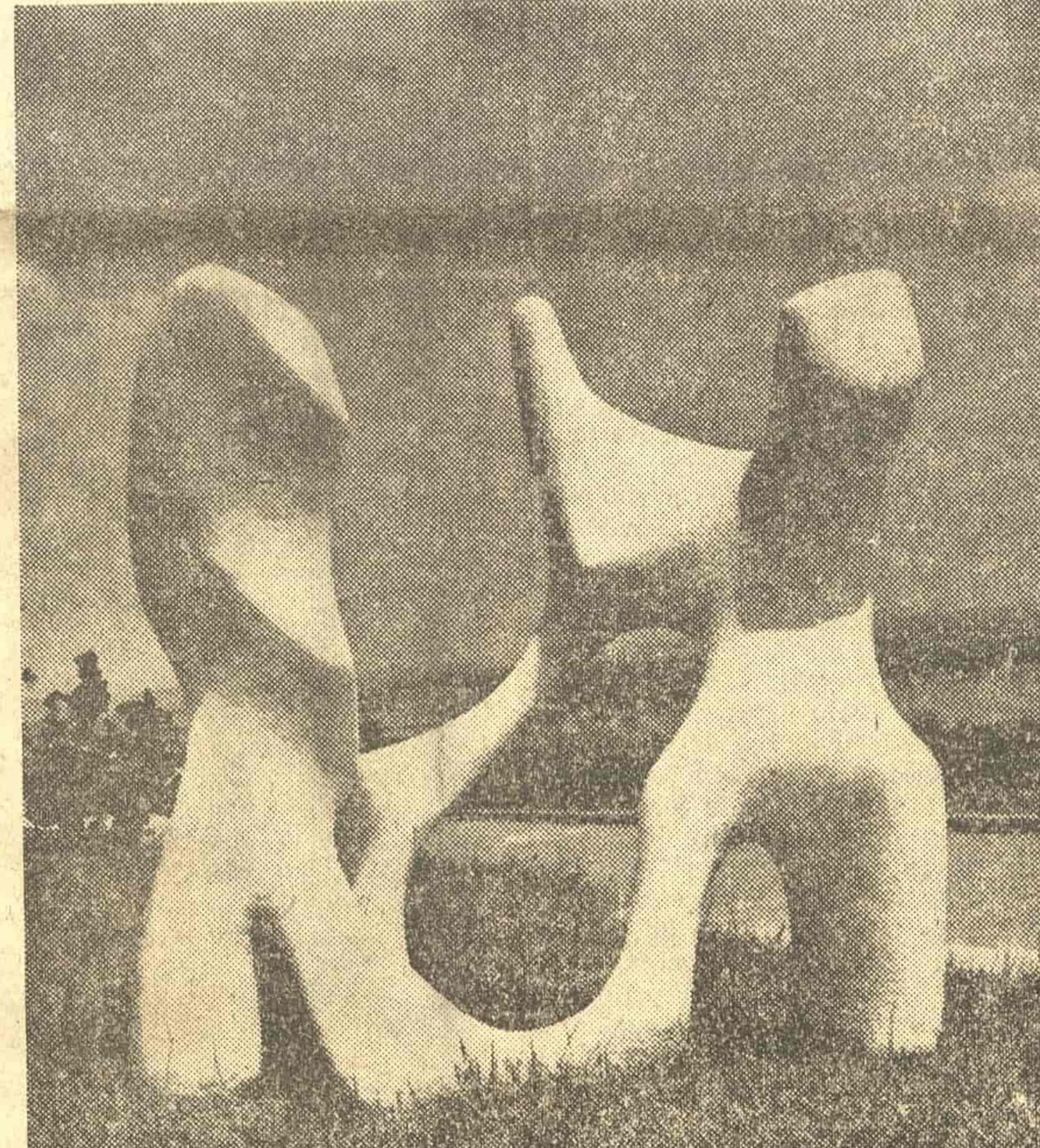
A zar nije bilo ljet?

A zar nije bilo ljet? Zar ne cvrčaše cyrčci cijeli dan iz trave tajnovito? Zar luk vjetar nije rastao uspravn? Zar ljubav ljubica ne ostade u zvjezdama? Zar nije cvao usamljeni mak turčinak? Zar nije oštri šljunak na suncu sjao? Zar nije kukac beskrilni bio na stazici? Zar nije trčka trčala u žitu? Zar radič ocvjetali ne izradi svoje razloge? Zar nije na obali potoka bio vrelj, bijeli oblučak? Zar nije tropot smedi bio posut kraj bagremova panja? Zar nije cvjetao čičak? Zar se nije svlačila žena nečisnica pred grmom lijescovim, otkrivajući bludno nebu svojim trbuš, grudi, koljenima? Zar sljez ne bude nebeski slijednik? Zar ne zaudaraše u jaruzi, tješnjaku poljskom lešinu psa lutalice, koji dobroje svoju smrt, jarič grizići brči? Zar muhe glasno ne zujuhavu? Zar ose glasno ne zjejavu? Zar mravi travama ne zapovijedaju? Zar psi mučljivi ne njušaše med nama? Zar ljljani sveti, svoj miris ne ispoljavaju? Zar ne mišljaše ljubavniku na ljubav Ljiljaninu? Zar ne razodjevaše Ljerku među ljjerovima? Zar ne kosiše tri kosca, vodiriva opasana, zelenu i žutu rascvjetalu, tužnu travu, koja je kasnom noćnom prolazniku s nježnom namjerom lice i tijelo svojim slijepim mirisom umatala? Zar cvrčice ne ošuteše na cvrčanje rascvratnih požudnih cyrčaka? Zar po plućnjaku prostranom ne pušaže puž prašumski? Zar trine od kostiju i mesa usnule eje ne ostavi u rasutom perju lisica? Zar zerdav ne zjevnu na gnus vuči?

Zar ne bijaše tu lje lice jedno, zar ne bijaše, potpuno pod planinom, pred nevjernom nebeskom prosjekom nijeteći se, mijenjajući oči svoje, u nenučljivoj ljubavi, videći se u vodi, lišću, oblacima, liježući tijelo svoje zemljom, travom, ne prezuci pred pačinom u pozadi nepovratnom, nestrljivim čeljustima svojim čaraju? A zar ljetu ne bijaše? A zar ljestu ne bijaše? A zar radost pred divom divnjom što se budi zbog strasti u pečini gorskog, u izvoru gladnog, zar ne bijaše? Zar ljetu ne bijaše? A zar ne bi? A zar nije bilo? Ljeto, ljeto, a zar nije? A zar nije bilo ljet?

Miloš N. ĐURIĆ

Značaj Aristotelova sistema

SKULPTURA U PEJZAŽU — ANA BEŠLIĆ: Kompozicija

Aristotel je bio najuniverzalniji genije Starog veka, jer je Filozofija za njega celokupnost znanja, celokupnost koja obuhvata i Nauku: on se ne samo bavio najraznovidnijim disciplinama kao Fizikom, Meteorologijom, Botanikom, Zoolojijom, Estetikom i Naukom o društvu i državi, nego je u svakoj od njih i raspolagao čudesnim izobiljem pojedinačnih znanja, a taj mnogostruk rad bio je moguć zato što u njegovom vremenu Filozofija i Nauka još nisu bile odvojene. Filozofija koja je ranije prestavljala celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Svojom zapažačkom i dialektičkom odborenosti, mnogostranošću svoga naučnog interesovanja i proučavanja, oštrinom i strogošću svoga naučnog mišljenja i, uopšte, svojom neuromornom naučnom aktivnošću, Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nauka, koju je današnja prestigla celokupnost duhovne aktivnosti i sadržavala u sebi zemalje Matematike, Astronomije, Fizike, Psihologije i drugih nauka, tek je njegovim radom izgubila onaj opšti karakter i rasturila se u pojedine naučne discipline.

Aristotel je mnoge nauke i osnovao. Tu je, pre svega, Logika, kao samostalna i sistematska nau

SRDŽBA KOJA SE NE DA IZBECI

PREDSTAVLJENOG tehničkog mehanizma pruža povod za utehu, ali i za zbumjenost. Upotreba mašine uslovjava da izidemo iz sara dosadešnjih navika, uslovjava da se brzina u savladavanju vremena i prostora smatra za primat, ali mašina koju smo verzirano potčinili za svoju upotrebu, otkazuje ponakad poslušnost i pravi nam na svakom koraku nemile poruge. Danas se svaka radnja obavlja hitro i umešno, naša se sporost odredi brzinom pokretom mašine, pa odredena razdaljina koja se hodom mogla preći za jedan sat, sad se prebrojava za koji minut vožnje. Svedoci smo činjenice da smo isuviše poverljivi prema čudi mašine, a ona nam čas tu i čas tamo privavlja podminklo iznenadenje i očaj. Eto, jedan mladić — kako kaže novinska heleška — naden je sa devokom mrtv kraj druma, na drugom mestu čitamo da se desila nesreća na Autoputu usled prskanja kočnica, na trećem — na autobus pun putnika survao se u provaliju. I tako redom. Nesreće se nižu, nesreće se ulančavaju kao ustaljena i česta pojava. Ljudski životi postali su prosti ugroženi, neizvesnost je uvek na domaku, i kad nas „prokletnica“ mašina poneša na neko izletište, mi smo, bogomi, u strahu da nam spokojsvo ne iznevere, mi smo uvek pri bojazni da nam se smrt ne naruga. Pritimimo tada da ništa nije drskije od smrti, da ništa nije sumanijeta od njenih pipaka. Mašina nosi u sebi nešto od strašne kletve i ohrabrenja koja su utečno kod nas nastajala, postepeno izlaze iz kože našeg bića i preslikavaju se u režigniranost. Mašina pravi neke dužnosti, ukreće u nama izdušnu nejasnost hirovite poruge, bije nas po duši neveseloj, pa se pokatkov teško odlučuju da joj ma šta poverujemo. Mašina je na našim drumovima stalna varijanta smrti, jer grozni udes koji ona proizvede saseca nam u koremu bezbrižne trenutke mira.

Na skoro svakom koraku poneka se nesreća desi. I kad bi se pogledala statistika o nesrećama na našim putevima, uočili bismo da je broj tragičnih udesa samo u ovom godini premašio cifru od 1.000. Negde su to smrtni slučajevi, a više puta teže telesne povrede. Uzrok — mašina otaknula poslušnost, brza i nesmotrena vožnja od preko 100 km na sat, nepropisno razmiloženje vozila, itd. Stanje ovih čestih nesrećnih slučajeva umnoženo je i činjenicom što za volanom sede i lica u čijem se organizmu nalazi množica alkohola, a osim toga tu krivci bivaju i one osobe koje nemaju vozačku dozvolu, a usudile su se „štumung“ radi da malo lepot vremena pročerda sa nekom veselom „dijom“. I šta se dešava? Na dnevnom redu — sumor i tuga! Nesreća, jednom reču. Posle toga — prodavac novina uzvikuje: Teška sa obraćajna nesreća... Mi se skupljamo u grupu i željni iznenadenja dajemo banku da bi smo kupili tudu nevolju. I osećamo se prevareni, ako u toj nesreći koju prodavac novina uzvikuje nema mrtvih. To osećanje, ta težnja da se smrt pojavi kao znatiželjna senzacija, ta radoznalost da se „nahranimo“ tragikom, dolazi sasvim teško, ali mi uz iročan osmeš jednako dobacujemo: Ako, vozio laf gerlu i dolijao. Užasnog li rezona, u-

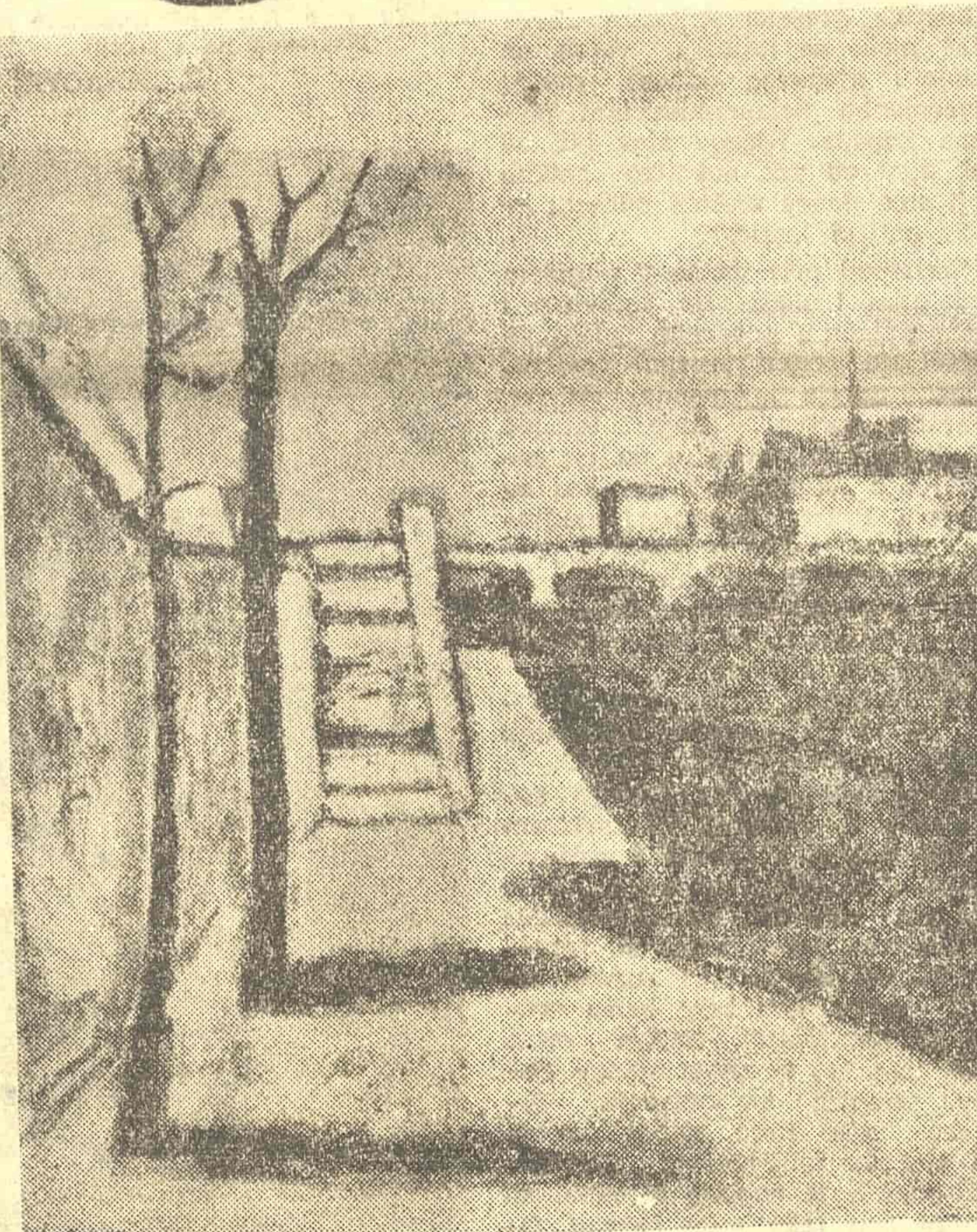
žesna je replika tu nastaje. Smrt je, recimo, prekratila nečiji žar i ushićenje, a mi se sa varvarskom zlobom saglašavamo sa odigranim prizorom smrti. Da bi se prizor smrti našao pri posebnom vidu počastovanja, da bismo upadljivo naglašavali da nam sve to nije žao, mi pred krčmom ili pod ramenima drveća pohlepo tražimo sagovorniku saglasnost. I kad je se može tuda nevolja i pogibija konstituti za sticanje nekog cara. Pa to je upravo avetijski, to je da se čoveku pomrači mozak.

Ah, ljudska mano — nemoj svoj „luksuz“ našoj želji da namečeš, nemoj svoje osti u našu pamćenja da zabadaš. Siti smo te, siti — odveć, pa te sad dotičem prezirom i kletvom. Da, prezirom — današnjim i sutrašnjim, jer čistih i zrelih plodova zasigurno nisi imala. Gruša ti u oku spava, a u naruču ti bestidan san boravi. I taj lažni „mundus intelligibilis“, taj oglas da ne zamre zloba, samo navikava da budemo oprezni da nam reč, da nam duša ne bude tobom zatrovana!

Zamislite — mladić i devoka mrtvi, eto poraza za saznanje, a pred nama, a u nama buja zvezanje i bašmebriga. Užasno! „Stručnjaci“ smo ustanovili „da je lafa uke bala smrt“ i pri tom se naše psihološko stanje nije promenilo. Svi repot je to prava, svirepost je to smejati se tudem jadu. Ne znam, ali meni se čini da ne treba dozvoliti da se ustoliči ovakav stav kod naših ljudi, ne treba prati ruke pred ovakvim povijavama, jer smrt ne pruža razlog za duševna smirenja, već za nervne potrese, za potištenost.

Ako bismo želeli da sredimo materijal o nesrećama koje su se kod odigrale, onda osetljivost razuma postaje takva da nam se od tog vid i svest zamračuje. Ostatimo po strani mnogo slučajeva gde je trenutak posejao svirepu čud smrti, ostavimo ih zbog toga što je njihov broj velik, ali čemo ipak dati sebi pravo da onaj tragični trenutak na Čakoru ponemo. Kamenita cesta, nagnuta nad provajlom mračnom i apstraktrom, gajtanasto se provlačila kroz masiv brda. Autobus pun putnika, a među njima i nejake dece, grabio je putanju i nosio ljudi na odmor. Niko nije pomislio da iz busije vreba zašao udes, nikо nije pomislio da šofер Nasuh Hadrović nije isprobani vozač, jer vozilo sa mnoštvom putnika ne pripada šoferu D kategorije već A kategorije i mali potec neiskusnog šofera dovoljan je da se odigra nesreća. Pomeranje autobra u rukverc, gubljenje osećanja da dimenziju vozila i za precizno izračunatu širinu puta, uslovili su da desni zadnji točak prede ivicu bankine i da se autobus prevrne. Ljudi su pokošeni smrću i ranama, strošovali su se u ambis, a deca koja su znala samo za nežne reči i za toplu ljubav, najednom su se našla u mrkoj čeljusti smrtnog udesa. Usta šestogodišnjeg dečaka Vlada Vučelića iz Skoplja sašvam su zanemela. Smrt je bila brza da ga ščepa, smrt je superiorno vladala nad nevinosti deteta, smrt je bila darežljiva da stvari tugu i užas. I kako smrt da ne proklinjemo, tu smrt prepadnu, tu gospodaricu tame i svireposti. Radnici njen dekor, nemila je njena puštolovina. Drsko se baciti na krvko telo dece — pa to je više nego sramotno. Ali kod te strašne ne-

Zarko ĐUROVIĆ

Gejje: Sa Sene

BELEŠKA SA AUTOPUTA

Njihov je ceo svet

Otišao sam na autoput sa izvesnim strahom da će ostati ravno dušan prema onome što brigadisti iz svih krajeva naše zemlje dana stvaraju. Mislio sam: ta njihova radna akcija, taj njihov autoput od Ljubljane do Zagreba, šta je to u poređenju sa onim našim ratnim naporima, onim teškim bitkama, onim besprimernim podvizima mlađih generacija koje su se žrtvovali za slobodu i revoluciju?

Stigao sam u Otočac solunaški nadmerni i pomalo pakostan i, sa izvesnom zlobom, pažljivo sam posaočio da posmatram sve što se zbijava. Oni ne gladuju, a mi smo uvek bili željni hleba. Oni ne moraju da trpe studen i vaške. Kad god zažele da piju, oni zatraže čašu vode, koju im donese vodonoša, a mi smo danima pešačili žedni. Oni rade samo šest časova, a ostalo vreme provode u igri, kupanju, pesmi, učenju, zabavi i čitanju, dok je naše vreme bilo beskrajno svirepe protiv nas, tako da smo dan i noć izjednačili, jer smo

uvek morali biti spremni za marš, za okršaj, za kuršum. Tamo gde su razplati svoje šatore i podigli lepe barake, čak i u šumi, oni imaju i toplu vodu, i ambulantu, i teniski sto, i kuglanu, i kapatilo.

Dvini predeli Dolenske, njive pod kukuruzima i vinogradima, bregovi pod šumom, zeleni pašnjaci pred reke, elektrificirana Slovenija, muzika sa ploča (Luj Armstrong, Olivera Marković, Iv Montan i Katarina Valente), susreti sa živim umetnicima, mužičarima, pevačima, slikarima, glumcima, piscima, pozorišne pretstave, harske recitacije i amaterska muzičiranja, lopta, radio, štampa, televizija — šta sve ne mogu da vide ti mlađi ljudi, seljacici, daci, studenti i radnici, koji na trasi provedu mesec dana?

— Šta se dešava sa mladićem i devokom kad se njihova ljubav vidnije manifestuje?

— Ništa. Oni imaju pravo da se vole. Nemaju pravo da čine glupošti. To energično sprečavamo.

— Na koji način?

— Najpre savetima, a ako to ne pomaže, rastavljamo ih, a ponekog i vratimo kući. Takve pojave su zaista retke, sasvim usamljene, i može se reći da graditelj autoputa, tih sedamnaest hiljada mladića i devojaka, koji su ovog leta došli iz svih krajeva naše zemlje, kao i bregove, koje pomeraju, na reke, na pre njih, pokazuju sjajne pripreme drugarstva, saradnje, samoo-

dričanja, srdačnosti i nesrečnog zalaganja. To je omladina bez predrasuda...

— Pametni su, vedri, veseli, neki put neobuzdani, što je veoma simpatično, — pričao mi je o brigadistima jedan stari skojevac, pripadnik ratne mlade generacije, Zdravko Šandi, komandant omaljinskog naselja u Kronovu. Govorio je iskreno.

Video sam to svuda: od Ivanične Gorice, pred Ljubljonom, do Mostarica, pred Zagrebom. U kamenu su gruvale mine. Nad trasom je odjekivala pesma. Vjorile su brigadne zastave. Odzvanjali pijuci i lopate. Video sam mladiće i devojke hitre, nasmjejane, zbratiljene i ozarene. Čuo sam njihove prozivke, njihove pokliče, njihove zavete. Viđeo sam njihove jurše na stene, kroz koje prokopavaju useke, na bregovu, koje pomeraju, na reke, nad kojima podižu mostove, da bi

otvorili široki put automobilima. Video sam ih u zanosu, poernele na suncu, prašnjave i znojne, pogurenih led, razmahnutih ruku, kao i u pesmi, ili pred školskim tablom ili pred budožerom i televiziskim prijemnikom. Mnogi su tek ovde, na trasi, naučili da, pre ručka, obavezno peru ruke sapunom, ili da, posle večere, obavezno peru noge, kako bi u postelji legli čisti. Ovde su neki, prvi put u životu, oprali zube kalodontom i seli na motorbicikl, posle završene teorijske obuke, pošto su polozili ispite i dobili odgovarajuće šeferske diplome...

Video sam ih i u jednom izuzetnom trenutku, dvadeset i drugog avgusta, kada ih je obilazio Tito. Kiša je besomučno pljuštal, ali su oni uporno stajali pored blatinjave crte budućeg autoputa, sa pokislim zastavama, mokri do kože, ali sa pjesmom i radosnim poklicima. Ustavljalili su Titov automobile rukama, preprečavali mu put grudima, penjali se na blatobrane, bez ikakvog ustezanja. Koliko je to neustezanje jedna od osnovnih odlika njihovog karaktera, pokazuje i onaj susret u Otočcu. Devojka u zelenoj uniformi graditelja autoputa, Radojka Kecman, prišla je na krov kojim podižu mostove, da bi

— Druže, Tito, hajdem da se slijamo...

A malo brico, napratis i pomak svojeglav brigadist, koji sebe smatra „tatom“ za šišanje, ali i za vežanje na motorbiciklu, stao je uz Tita kao da se poznaju godinama, prebacio ruku preko Titovog ramena i rekao fotoreporterima:

— Može! Sad...

Isipalo je to tako prirodno, tako nenametljivo i tako simpatično, da su se mnogi posmatrači, među njima i neki stari ratnici, glosno nasmejali. Oni to, možda, nikada ne bi učinili, mada su imali hrabrosti da bacaju granate u nemačke rovine, ali ova druga mladost, bučna, vesela, neobuzdana, stvarački svestrana, vaspitana u uslovima slobode i širine, doživljava sastavni dio svoga mladovanja, i ponaša se upravo kako joj godi i dolikuje. Ponaša se prirodno.

To su zaista ljudi bez predrašuda.

To su ljudi otvorena srca i rašireni ruki.

Njihove oči su svetle. Njihova mašta je krilata i razigrana.

Mi smo imali svoje Kozare, svoje Sutjeske i svoje Drvare.

Oni imaju i to, i još nešto. Njihov je ceo svet...

Mladen OLJAČA

Parodije

Bes Age Ibrage

gama što su od besa postale još kraće i tanje. Bes je sišao čak u agine kvrgave pete i popeo se naglo do zenice u kojima su strastveno i drski igrale šljive.

Dokle će Miško da gleda Stikle, Koje same jašu bicikle, Jer su na to odmalena navikle! Dokle će Miško da gleda horbone, Što na uzbunu zvone? I u Miškova usta zone? A kad se umire bonbone, Gledaće Miško balone, Pa prekidač koji čini KRRR, Pa doktora koga zovu DRRR, Pa deku što mumla MRRR, Pa mačka što veli FRRR — Dokle će ne probudi. Dušan RADOVIĆ

★

Najmanje

Crta na domaku oka zatravljenog trepavica Karužu put reke kroz okružujući prirodu, Nezaušljiv u silaženju toka Niz uzburkana leda rečnog korita, Put što možda nosi Ljubav modro-bodru (Najmanje modru čim požarom bukne).

Crta na rubu treperavog i neutesnog čela, Povučena duž još nešćeolog nokturna, U nejasnoj senci trema, Kraj neuvhvatljivog praga Najnevidljivije kuće (Najmanje nevidljive kad je svetlo).

Crta u blizini zaštitne lepezaste ruke Sa začuđenim raširenim prstima, Dodirnuta krilima tužnolikog sumnjanja, I mnoštvo drukčijih krila Teče kroz imenice i zamenice, Kroz moje ja i kroz twoje ti (Najmanje ti ako je ipak vi).

Tanasiće MLADENOVIC

Žena preko triju mora i komšinica

Bogdan Popović je rekao 1901

godine u svojoj oceni „Pesama“

Aleksa Šantića da ovaj nešto kaže

že kad ima šta da kaže, dok,

može se reći, ništa ne kaže kad

ne pева istinski, ne iduci pravce

tomu da bude svestan onoga što

pesnicima valja raditi. Čovek iz

pomenute godine mogao bi reći,

prema tome, pročitavši kritiku

Popovićevu: — „E, pa lepo, sve je

u redu, ne tiče me se ništa pusti

fesiša sa bisernom granom, ni

durdje do šeboja i karafil mio.“

Ali ne zaboravimo da je Popović ipak rekao: „G. Šantić dobro piše

kad piše dikcijom koja mu je poznata, dikticijom koje obrazac imat će u Branka i u narodnom pesništvu...“

Da, Popović je osporio Šantića

tanane prelive, ali nije porekao da

kad njega ima drugih, gustih preliv

u stihovima. Time je uopšte

ušao u pitanje pesnički preliv

kao takav, oni se jasno zapo

žaju još u proslavljenoj tvorevini

prastare Indije — „Mahabarati“,

u pesmi o Rajašrgi čija je majka

KRITIKA

MATOŠ I KRLEŽA...

Antologija hrvatskog eseja »Nolit« Beograd

Mi smo navikli na antologije priopredaka ili pesama. Antologija kritike i eseja pretstavlja prilično retku stvar kod nas. Medutim, sad imamo već dve knjige izbora u kojima su zastupljena najbolja i najkarakterističnija ostvarenja srpske kritike i hrvatskog eseja. Kad čitalac uzima u ruke antologiju poezije, on je već vrstom samog posla pripremljen na izvesno estetičko uživanje: izabrani kritički tekstovi mogu da budu isto tako prijatna i uzbudljiva lektira kao i najlepši lirski stihovi. Knjiga „Hrvatski esej“, koju je uredio Ivo Frangeš, sadrži nekoliko eseja od prvorazredne literarne vrednosti: posebno čar je i zadovoljstvo videti dva tako krupna imena kao što su Matoš i Krleža između korica iste knjige, sa esejima o istoj temi.

A. G. Matić

Ivo Frangeš priznaje u predgovoru da se kolebalo između istorijskog i estetičkog kriterijuma. Kompozicija čitave knjige pokazuje da se on nije pridržavao isključivo ni jednog ni drugog. Devetnaest vek hrvatske književnosti nema razvijenog pravog eseja. Odabirajući teksove iz ovog perioda sastavljač je uzimao one koji su bacali najviše svetlosti na književne i kulturne prilike, na najaktualnije probleme vremena. Članci Stanka Vraza o dubrovačkoj književnosti, Ljudevita Vukotinovića o nekim pitanjima literarne teorije „Tri stvari književštva“, Janka Jurkovića „Pismo“ i Augusta Šenoe „Naša književnost“ pisani su u doba budenja nacionalne svesti i stvaranja novice hrvatske književnosti: zato su oni puni moralističkih savjeta, utilitaristički, uvek orijentisani na podizanje nivoa čitalačke publike i nacionalno - prosvetiteljski: pisani arhaičnim jezikom, konkretni, ozbiljni i puni uverenja, oni i danas osvajaju svojom dobronamerenošću uvek život svesću o visokim kulturnim zadacima hrvatske intelektualnosti kojoj su pripadali i njihovi tvorci. Šenoa razvija čitav program: on se zalaže za tendencioznu književnost koja doprinosi obrani jednog malog naroda od našteta tistina. Devetnaest vek je dao literarnu publicistiku, rodoljubivo aktivnu, polemički živu, svu usmerenu na stvaranje autonome hrvatske kulture. Umetnička pitanja stojala su u senci kulturno-nacionalne problematike.

Dvadeset vek donosi pravi, izraziti i danas još uvek živi esej. Njegovo rođenje pada u vreme razgorevanja bitke između pristalica Moderne i tradicionalista koja potiče pred kraj prošlog stoljeća. To burno doba je dekor u komе dela A. G. Matić, prkosan, čudljiv, kontradiktoran, ciničan i egzaltiran, estet i larpurlartist i baresovski nacionalist, vibrantan, feljtonistički površan, ljubitelj vica i kalambara, ali osetljiv za lepotu i sposoban isto toliko da prodre u delo i stvaraoca do njihovih osnova samo jednim bleštavim osvetljenjem kritičarske intuicije; on je pristrasan, subjektivan, individualist, ali bez

VRAĆENI SJAJ

Vasko Popa: »Od zlata jabuka«, »Nolit«, Beograd

I „Tamni vilajet“ i „Nemušti jezik“ i „Grbavo prase sve polje popase“ i „Pesmu sjećačku“ — sve mi to davno znamo. Sve je to ostalo negdje daleko kao mutno sjećanje na dačke čitanke, možda nekome i kao draga sjećanje, ali nevažno, sasvim izvan kruga kasnijih književnih zanimanja. Jedino profesori, pedanti, stručnjaci, istraživači t. zv. narodnoga blaga, kojima eto i sama pripadam, i dalje se u svome životu revno zanimaju ovim prastarim tvorevinama. Dva odvojena zatvorena kruga. Poezija u svojim modernim aspektima i bavljenje narodnim stvaralaštvom jedno su drugome zastarujući tabu.

Povjerala se „Od zlata jabuka“. rukovet narodnih umotvorina, pronađen ukušan i ličnim sklonostima pjesnika Vaska Pope. Dva su se kruga malčice otvorila i približila. Biblioteka „Orfej“, poslije poezije primitivnih naroda, poslije antičkog Apuleja, poslije Gogoljevih fantastičnih priča, uključila je i naše narodne umotvorine u literaturu namijenjenu modernom čitatelju. Uz pojavu čestoga neshvaćanja folklornog umjetničkog stvaranja, onoga zida koji se podiže između te i svake druge umjetnosti, Popina je knjižica dragocjen doprinos rušenju zida.

Njegovu izboru ne možemo kritički ništa primijetiti. To je izbor pjesnika, izraz njegovih dubljih afiniteta, kako sam kaže „jedna, sastavljuča najdraža rukovet“, to nije antologija. Taj je izbor pjesnički individualan i bilo bi suvremen napominjati uz pojedine tekste da postoji možda ova ili ona bolja varijanta. Gledano iz aspekta Popinog izbora, bojnih varijacija zapravo nema. Zadihvaju takođe da je on svojim izborom, rasporedom grada osobito — umjesto uobičajene podjele po vrstama, tu su male pjesničke skupine tematskih kola — uspio poznati, nako već banalnim tekstovima vratiti njihov stari sjaj. „Zlatna jabuka“ je devet paunica“ i „Nemušti

novno priznanje. Pojava je ove zbirke donekle već pripremljena nekim izdanjima u kojima se narodno stvaralaštvo ne donosi kao pučko štivo nego kao umjetnost. To je Kneževićeva „Antologija narodnih govornih tvorevin“. To su dvije zbirke Olinka Delorka: „Hrvatske narodne balade i romance“ i „Zlatna jabuka“. Čudno je to (a možda i nije) da su dva pjesnika, nezavisno jedan od drugoga, za svoje zbirke narodne poezije pronašli gotovo jednake naslove. Ovi naslovi izražavaju možda sljedeće afinitete prema toj poeziji, a ipak se neugodno doima okolnost da je Delorkova zbirka izbjegla Vasku Popu. Nije li i to posljedica stanja općega nehata prema folkloru i umjetnosti?

Šteta je što Popa u svojoj knjizi ne navodi odakle je uzeo pojedine tekstove. Ne spominjem to ovaj put radi olakšanja naučne upotrebe, pa niti radi opravdane zaštite autorstva (o čemu sam već pisala u „Književnim novinama“), nego zato što zapisivač, kazivač, mjesto zapisa nerazdvojno pripadaju tekstu, pripadaju mu slično onako kao i imena autora u bilo kojoj pjesničkoj antologiji; čitalac ih traži.

Napokon, trebalo bi sada poslje ove knjige objaviti zbirku, blisku Popinu, ali satkanu od potpuno izvornih tekstova, onakvih kakvi se od riječi do riječi u narodu kazuju. Takvi zapisi postoje, ali na žalost najčešće dijelom zakopani u rukopisima. A kriju u sebi mnoga iznenadenja, mnogo toga što bi narodno književnost još više približila modernom shvaćanju poezije.

Maja BOŠKOVIC-STULLI

BRANKO MILJKOVIC:

„UZALUD JE BUDIM“

(Omladinac, 1957)

Poezija je opasna igra. Bezbroj primera to potvrđuje. Niko tu nije ubeden u svoju pobjedu, niko nema prava ničemu da se nuda, ništa da traži, a polazi da nadoknadi. Da pronade neki kamen, neki list, neku reč, neko ime, neko nepronadeno ime, jednu od svojih egzistencijalnih mogućnosti. Da pronade izgubljeno vreme, da izmisli i zamisli nekakvu sigurnost u tom prodirućem i uvek neprijateljskom življenu koje se zove trpljenje. Da bude ono što je mogao biti, što bi bio da samo nečega nije bilo, da skine okove dnevnih zvezda, život da izgradи, život od pesme i sna, rečju. Tim veličajnim i paklenim putem sigurno je krenuo Branko Miljković. A pre toga putalazio se život, grubi od života, nepodnošljiva igra života, gruba i gladna, neizdržljiva. Trebalо ju je zameniti novom, udaljenom i nepoznatom, trebalо ju je nadoknadiť tim poetskim putovanjem o komegovorim, a ispred koga je blistala ona vražja poetska formula, upućena braniteljima Beograda 1915 godine: »Vojnici, vas je domovina izbrisala iz spiska živih... Poredjenje pesnika sa na smrt osuđenim vojnicima svakako nije preterano i proizvoljno.«

Miljković je nastupio sigurno i ozbiljno. Raniju potenciju neosporne talentovnosti zamjenila je monolitska klasičnost, pesma koja je sva hermetična i podatna, pesma o sebi i svom paklu, pesma o onome što nismo a što krvlju i jutrima želimo. Miljković je imao specifičan razvoj. Ispočetka pisao stihove kojima je uvek nedostajalo nešto, možda raspevanost, da snažnije odjeknu u zidovima našeg emocionalnog i misaonog stanja, on je, nekim delovima iz „Revijem“ napravio most koji ga je prebacio na drugu, dug sanjanu obalu, u crnu senku drugog sazvežđa, na obalu gde oštro i već provajevaju ljubav i smrt.

Ispočetka bojažljivo (»Sonet o pticama, a onda sve smelije, pesnik se već sigurno snašao tamo gde ga je snaga vizionara dovela, on je već shvatio da povratak nema, ni raspovedani Vulf ga nije mogao naći: »O u stupotnice se svoje nasti

niti

Evo me bez odbrane ispred strašne samote

Ne okrenuti se makoliko da se to hoće

Lice bez očiju na pustome zidu bitia,

»Triptihonom za Euridiku Miljković se približio jednoj još boljoj pesmi, pesmi koja nosi i pleni i guši, pesmi koja je, zaista, dostojno svake antologije. Mislim na »Rondel«, pesmu koliko ljubavnu toliko i misaonu, čudnu i toplu, disovski zamišljenu i odbolovanu.

Izražajne mogućnosti Miljkovićeve neograničene su. Bogata mašta, solidna poetska kultura, razvijena asocijativnost, — nužna i zlatna pretprema bez koje se ne može ali koja nije sve. Jer i udvostručene, ove osobine nikada ne bi mogle ostvariti svu lepotu navedene pesme.

M. I. B.

ROMAN O NAHOČETU

Henri Fielding: »Tom Džons«, izdanje »Otokar Keršovani«, Rijeka; preveo Borivoje Nedić

Henri Fielding (jedan od retkih njegovih portreta — crtež Hogarta)

Nije moguće (a ni neophodno) u jednom kratkom prikazu saopštiti sve vrline i vrednosti takvog romana kao što je „Tom Džons“ Henri Fieldinga (1707—1754). To delo štampano je u Engleskoj prvi put 1749 godine i, mada ga tadašnja književna kritika nije nimalo svesrdno primila, ono je iste godine doživelo četiri izdanja. Čitalačka publika ispravno je naslutila već tada trajne vrednosti ovoga romana.

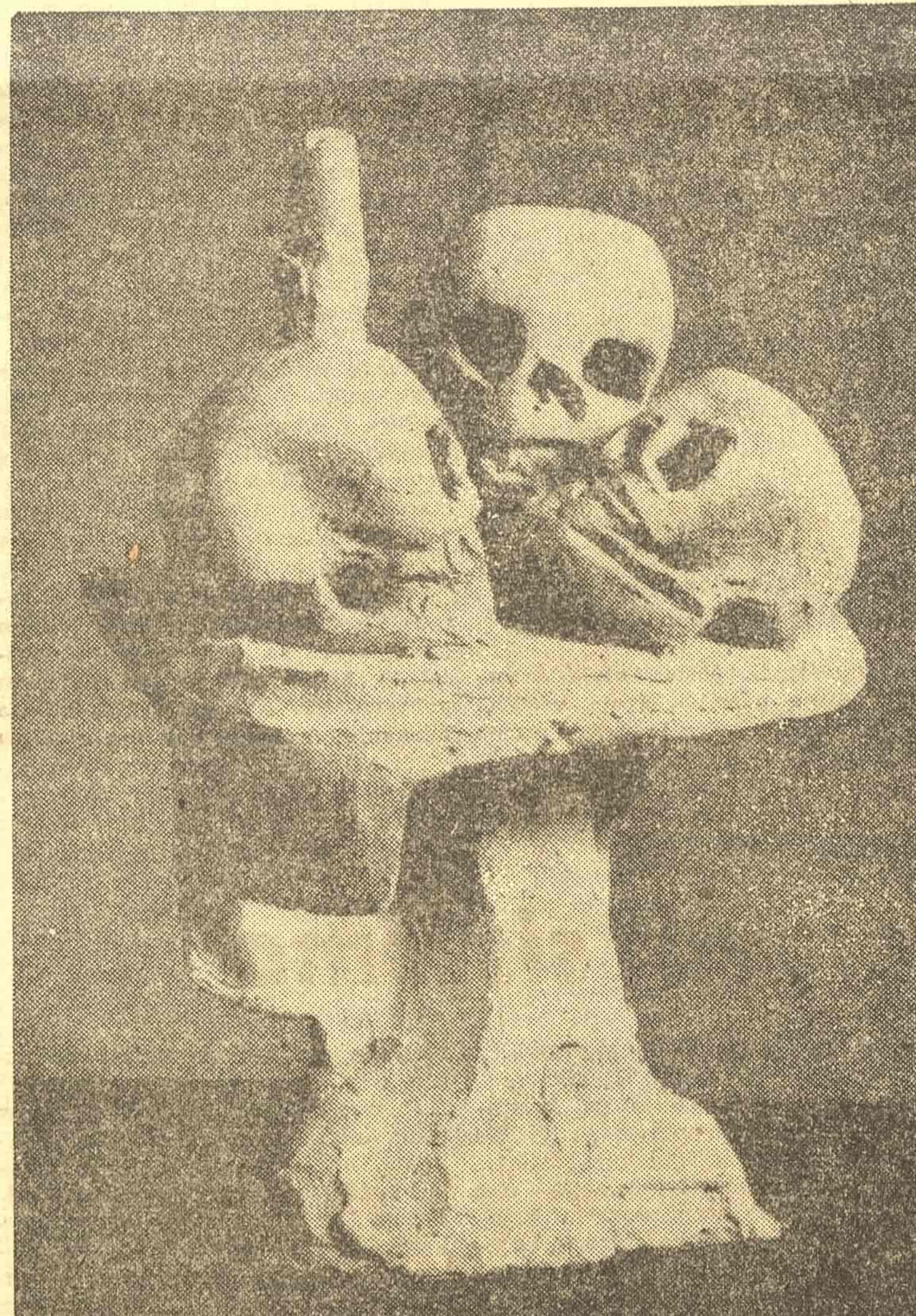
Henri Fielding prvi je u engleskoj književnosti počeo da piše romane karaktera, i „Tom Džons“ je, kao i romani „Džozef Endrijus“ i „Amerika“, kako se već i iz naslova može primjetiti, roman karaktera. Ujedno, to je izvanredna slika društvenog života u Engleskoj prve polovine 18. stoljeća, viđenog u provinciji, na selu, i u Londonu, pripovedački iskazana veoma živo, privlačno, neopisivo i sa obiljem blistavog humor-a i životne mudrosti. „Tom Džons“ je, kaže s pravom prevođilac Borivoje Nedić u svome iscrpnom i dokumentarnom pogovoru, „jedan od desetak velikih romana mojstera“. Pored mnogih drugih kvaliteta, on se može tamo pribrojati, piše B. Nedić, „najvećma zato što je ono duboko humano: ljudski život, u svima svojim osnovnim vidovima, pobudama, strastima i streljajnjima, vidi se u njemu jasno kao na dlanu, i, pokazujući, kao u ogledalu, vrlini njene sopstvene crte, sramotu njenu sopstvenu sliku“, pribrojajući da sam se u ovoj istoriji iskriveno trudio da preporučim dobro i nevinost“.

Posebnu vrednost i značaj ima za nas ovaj roman i zbog odličnog prevoda B. Nedića: spada među najvrednija ostvarenja naše prevodne literature. Borivoje Nedić je, uz Jelisavetu Marković, Simu Pandurovića, Živojinu V. Simića, Žlatku Gorjana, Velimiru Živojinoviću — Masuku i još neke, jedan od nadahnutih prevodilaca — umetnika u našoj današnjoj prevodnoj književnosti. Pored sigurnosti i tačnosti, prevodi B. Nedića uvek se odlikuju posebnim zvukom i osobenošću našeg jezika: to nije industrijalizovano, jednolično, mehaničko prevođenje žurnalistice, već savestan, predan književni rad, o čemu se, nažalost, kod nas retko i malo piše.

Prevodilačko delo Borivoje Nedića obimno je i odabran. Tu najpre treba spomenuti niz prevoda iz Šekspira (u saradnji sa V. Živojinovićem), koji će još dugo ostanati kod nas uzor i obrazac prevođenja ovog najvećeg pesnika i dramatičara, doprinos neodvojiv od ostalih naših nastojanja i napora u oblasti kulture. Zatim, tu je i nekoliko romana iz savremene engleske književnosti. I najzad, pre aktivne pedagoške delatnosti, Borivoje Nedić je uredio i redigovao tri jedinstvene, dragocene knjige u našoj prevodnoj literaturi: „Moderne engleske pripovetke“ (1951), „Moderne američke pripovetke“ (1952) i „O poeziji, izbor engleskih eseja“ (1956).

Raznolikost i širina prevodilačke i književne delatnosti Borivoje Nedića time je autentično potvrđena, iako njen dalekosežni značaj još nije dovoljno obuhvaćen i ocenjen, M. I. B.

MIRNA SU SADA USTA

Vilić Svečnjak: Natura morta ili Na najvišem, tzv. hidrogenskom nivou

Za one koji će još jednom morati da pronađaju vatru,

Mirna su sada, evo, moja nemila usta. Ne mogu reč pronaći s kojom bih da se skrasm u svom nemuštom biću i koju, isto tako, na kraj bih da nosim veka i tamo da, opet, ko na početku sveta, ista onakva svetli. Usred mudrosti sedim što ljudskoj miti je dana, ali mudrost ostaje pusta, gola pomalo stoji k' što i onda beše kad sebi samoj družbu jednu čistotom svojom svetljaše. Med korenjem sam nekog, nekog pradavnog cveta, što još se, lako i jednostavno, u svom mirisu kupa. I cvet bi ovaj i miris taj bih, još nikad nedodirnut rukom bezbožnom i hladnom, za jednu večnost strašnu, u srcu svom bih teho skupa da ih ostvarim. Da ih prečiste vidam na dlanu mome bledom što sām, što sad jedini stoji nad prostorom bez snage, u vremenu u kom bude bilje, jooj, tek prohujate strave.

O, prastari neki oblici, mumije dalekog sveta, o lica nestalih bića, o prašne bezbožne senke! Gde ime sad da tražim što imenovanje je vaše? Pomalo beskorisnim, još više nemilim trudom hteo bih da se dičim, da slavu za sebe lično predaka svojim stečem... Al mirna sada stoje moja nemila usta... Al' reč ne mogu naći s kojom bih da se skrasm u svom nemuštom biću...

Borivoje TIMOTHEVIC

Realizam »bez podupirača«

Nastavak sa 1 strane
stvarnom vrednošću ovih dela. Na
taj način su prestali razni mitovi
o avantgardizmu.

Šćepanski dalje nabrava repertoar poljskih pozorišta dokazujući da je zaključak Horenpuđa nečitan. U 1957 godini bilo je ukupno u Poljskoj 449 pozorišnih premijera, od toga 193 poljska komada (88 klasičnih i 105 savremenih) i 255 inostranih (119 klasičnih i 130 savremenih). Prikazano je: 87 francuskih, 41 engleskih, 24 sovjetskih, 24 talijanske, 19 američkih i drugih pozorišnih dela.

Ne smasam, ističe Šćepanski da je takav odnos potpuno pravilan. Međutim, dovoljno je pogledati repertoar glavnih poljskih pozorišta pa da se utvrdi da su u njima dominirali komadi za koje pledira „Zvezda“, komadi velike umetničke i idejne vrednosti. Ako je u tom žitu bilo i kukolja to ipak ne može uticati i odrediti karakter celokupnog repertoara. Bilo je isto tako i pozorišta čiji repertoar zaista zasluzuje oštru kritiku, ali ne može biti govor o nekom uopštavanju. I upravo tu dolazimo do osnovne greške Horenpuđa. Naime, on nije prečinjavao situaciju u poljskoj književnosti i umetnosti, kao pojavu koja je dinamičkog karaktera, kad refleks dugotrajnog i teškog idejno stvaračkog procesa, već je sve to tretirao kao statičku pojavnju. Zbog toga je on koristio u prično širokom opsegu podatke iz minulih godina, ne vodeći računa o njihovoj promenljivoj funkciji. A Horenpuđ identificuje socijalistički realizam sa socijalističkom umetnošću uopšte. Smatram da to njegovo stanovište nije pravilno, zaključujući poljski kritičar.

Šćepanski za sebe kaže da je pristalica socijalističkog realizma i da lično smatra da baš taj pravac i metod ima velike šanse da postane dominirajući metoh u svetskoj književnosti. Ali naglašava on „metodi“ administriranja pričinili su najviše štete, upravo socijalističkom realizmu. Smatram da u socijalističkom realizmu mogu naći mesto ne samo Gorki i Fadjejev već isto tako i Breht i Neruda i mnogi drugi pisci i umetnici. Ali baš zbog toga što želim razviti i napredak socijalističkog realizma, piše Šćepanski, ne mogu da prihvatom netrepljivost i monopolizam njegovih pozicija. Iz monopola umetnosti ne proizađe ništa dobro. Moramo stajati na braniku socijalističke umetnosti, zaključuje, ali ne smemo braničiti stanovište da se ona može izražavati samo u jednoj jedinoj formi i u jednom jedinom umetničkom obliku. Ako je socijalistički realizam, realizam Gorkog ili Brehta — realizam na sopstvenim nogama bez podupirača i administrativnog tutorisanja — onda je sigurno da će on pobediti.

Z. JANKOVIC

Vilić Svečnjak: Kupačica

Značaj Aristotelova sistema

Nastavak sa 1 strane
meta Aristotel je osnovao i filozofiju matematike¹)

U Aristotelu je helenska filozofija dostigla najviši rascvet, jer je on ceo helenski svet obuhvatio u svojim političkim i celu prirodu u svojim filozofiskim i naučnim spisima, i zato ga je K. Marks s pravom nazvao Aleksandrom Makedonskim helenske filozofije.

Nalazeći se na medi od dva svestra, Aristotel pripada kulturi stare Helade, ali i novom veku civilizacije koji je otvorio Aleksandar. Za staru Heladu on je vezan time što se u svima fazama svoga mnogostranog stvaralaštva oslanja na istorijsku narodnu supstanciju: u svima oblastima nauke on je mnogo privrhatio Heraklita, od Demokrita, od Hipokrata, od Platona, a od ovoga čak i onda kad je antiplatonovac, i u njegovu herbariju nahode se brižljivo posušeni i klasifikovani najlepši cvetovi stare Helade. Novom veku Aristotel pripada svojim naučnim duhom, koji se više interesovao za prikupljanje i za metodičku obradu i klasifikaciju činjenica nego li za stvaralaštvo, a zatim svojim nauč-

nim kosmopolitizmom, koji ne stavlja sebi u zadatak proučavanje svoje male otadžbine, nego obuhvata ceo helenski svet.

Aristotelov uticaj na potonje čovečanstvo bio je golem, i u tome leži njegov najveći značaj. Svi dočini vekov i vekovili su od njegova znanja i penjali se na njegova ramena da vide istinu.

Aristotelov rad produžuje se najpre u Peripatetičkoj školi. U zapadnoj Evropi Aristotelovi spisi, naročito logički, bili su predmet proučavanja sve do god. 1200-e n.e., ali već od VIII-og veka njima se bave arapski mislioci, najpre na Istoku, a docnije i u Španiji. Arapski spisi i komentari Aristotelovu prevodeni su na latinski jezik i u tom rahu ulaze u evropsku nauku. Uskoro prevode s arapskog zamenjuju bolji prevodi s heleniskog. U rukama Tome Akvinskog (1225–1274) Aristotelovo učenje postaje osnova hrišćanske filozofije. Vlast Aristotelovu, koja se kroz vekove rasprostiralna na sve nauke, potisnuli su predstavnici novih nauka: Nikola Kopernik (1473–1543), Dordano Bruno (1548–1600), Galilej (1564–1642) i Franja Bekon (1561–1626). Renesans je ustvari aristotelizam očistio od sholastičko-averoističkih elemenata, a Reformaciju Aristotel je yažio kao

¹⁾ Vid. M. N. Đurić *Istorijske književnosti u vremenu političke samostalnosti*, Beograd 1951, str. 618–620.

Miloš N. ĐURIĆ

IZLOG KNJIGA

SREĆEN PEROVIĆ:

„Seanse“

(Narodna knjiga, Cetinje, 1958)

Svojom trećom knjigom Sreten Perović je još jednom potvrdio sebe kao pesnik. Njegov talent je, bio nesumnjivo još u prvoj, početnicičkoj zbirici „Zvuci i daljnje“. Ono što je međutim ovoj knjizi nedostajalo jeste pesničko iskustvo i zrelost. Tek svojom drugom knjigom, „Mramorno pieme“, pesnik je realizovao svoje pesničke sposobnosti. Treća knjiga „Seanse“ občavaju da je pesnik, iskoristivši do punе mere mogućnosti svoga pevanja, svoje nove pesničke mogućnosti podigao za jedan stepen više. Od svoje prve pesme do danas ovaj pesnik nije prestao da se razvija. Njegov razvoj još uvek traje.

Knjiga „Seanse“ je u mnogočemu nova u odnosu na prethodnu knjigu Sretena Perovića. Tu su pre svega novine u pesničkom postupku, u shvatavanju uloge pesničkih izražajnih sredstava. Metafora je zamjenjena pesničkom stilom, a relacija na kojima je ranije gradeno metafora sada su izražene čistom mišlju, možda na jedan retorski način. Odatle poistovje jednostavnosti i jasnoće ove poezije. Inspiracija Sretena Perovića je najčešće moralne prirode. Zato on dešuje sugestivno, toplo i humano. Najbolji je tamo gde je ujedinio preciznost i dorečnost, emociju i njenu misao u vrednost i značenje („Medućin“, „Smirena kletva“, „Kamene želje kap“ i „Tajna“), su — da u slovnoj upotrebi jedan nepriklan izraz — napravljen tako da im se ništa ne može prigovoriti. Međutim, njima nije nametnut nikakav red spolja, zato je i pogrešno reći da su pravljene. One su se organizovale iznutra snagom emocije, tako da su misao, emocija i ritam postali jedno — živo tkivo pesme. U te je pesme pesnik uspeo da utka krvotok koji svaki stih, svaku reč napaja životom, i stalno obnavlja pesmu. To su svakako pesme koje instinski žive. Da li misao, da li san, da li žuk, tako poredaju reči, pronadu njihovu najskrovitiju emotivnu strukturu i tako uklape to u jedan sklad, koji više znači od svih tih reči koje ga čine, od misli kojom je prožet, od ritma kojim je pronaden, od sna kojim je ispunjen. Poezija je uvek veća od zbirka svojih činilaca. Zato je ona neuhvatljiva, zato je ona neobjasnjava.

M. I. B.

smislu i imenom jednog potopljenog Grada nevinosti i prvočitnog blaženstva. Pri tome on nije mističan, ali je sklon mistifikaciji kao i svaki pesnik uostalom. Pesma „Lovečne seanse“ je mistifikacija mrtnog oca pesnikovog (ljubav prema ocu je inspirisala dobar deo poezije Sretena Perovića). To je u isto vreme traženje sebe samoga u drugome, traženje svoga Korena, traženje u onome što je mrtvo mogućnosti svoga daljeg življena i opštine.

i zanemarenim pesništvom. Mladen Leskovac je nedavno predao čitaocima još jednu zanimljivu i vrednu antologiju: zbirku kratkih narodnih pesama od dva stiha, poznatih po raznim imenima, koje je sastavljač sada sjedim pod zajedničkim imenom: Betarac.

„To je pesma — kaže sastavljač

antologije u predgovoru — koja se najčešće peva nasmejano, uz visok luk uzdignutih obrva, čak sa obešnjačkim podnigivanjem; tanka i proizvodnja učenjem uzbudljivim preteranjem pretežno okrenuta u rasodis u davolasto, lako i lakouno razrešljivo, čak groteskno...“

Roman je preveo sa švedskog Mihaela Stojanović.

Z. M.

ROBERT PEN VORN:

„Četa andela“

(Otokar Keršovanić, Rijeka, 1958)

Roman „Četa andela“ savremenog američkog pesnika Roberta Pen Vorna, obrađuje jedan od najburnijih perioda prošlosti Sjedinjenih Američkih Država — vreme Gradanskog rata iz 1861. Pisac je to događaje prikazao na jedan poseban i za nas nov način, opisujući život Crnaca, njihovo nastojanja da se ostobede i, vrlo često, njihove zablude kako da dodu do slobode. Roman je izrađen u formi ispovesti, pričanja glavne junakinje Amante Star, devojke koja u najlepšim godinama mladosti saznaće da je Crnkinja i da zbog toga treba da bude prodata kao rob. Za vreme Gradanskog rata Amanta Star je živila u Lutiziji, državi koja je imala specifične udese prilikom likvidiranja ropstva. Zato je i život ove mlade i prilično obrazovane Crnkinje imao dosta čudnih preokreta. Vorn je pošlo za rukom da sečanja Amante Star uobiči na jedan prefinjeni lirska način, što je doprinelo da priča ove devojke буде prožeta svim onim emocionalnim doživljavanjem i zapažnjima koja mogu biti svojstvena samo ženi. Iako je ovaj roman pre svega biografija jedne Crnkinje (po fakturi, ponekad monotonu), potseća na »Melanktiju Gertrude Stejn«, Vorn je u njemu razvjetlio i nekoliko lčnosti tipičnih za američki Jug onog vremena. Treba pomenući portrete starog „dobrog“

Risto Stijović: Portret

Bonda, robovlasnika, sa specijalnim manirima u ophodenju sa Crncima, pobađnog Seta, koji je ipak podlegao ovozemaljskim dražima, i, naročito, portret Tobijasa, mladog intelektualca, punog idealova o oslobođenju Crnaca i o korenitom menjanju ustaljenih društvenih pojava, koji za počinje borbu protiv biznisa, biznismena i njihovog morala. Naročito je karakterističan kraj: posle višegodišnje borbe protiv biznismenskog načina rada u državnim poslovima — Tobijas je kapitalirao i sam se, priblijen životnim potrebama, predaje poslovima i poslovnoj trci.

Roman „Četa andela“, koji je objavljen u odlično opremljenoj koloniji »Biblioteca svjetskih romana«, preveo je Boris Gerehtshamer.

Raško Jovanović

„Dablinci“

(Prevela Rada Prikimjer; izdanje »Prosveće«, Beograd)

Zbirka pripovedaka »Dablinci« je najranije i, naizgled, najjednostavnije delo Džemsa Džoja. Napisana kad je autoru bilo svega dvadeset godina, knjiga pripovedaka »Dablinci« omogućava da se uči i prati duhovni razvoj i stvaralački put pisca »Mladosti umetnika«, »Ulisac i Flanaganov budnja«.

Pripovetke u zbirici »Dablinci« nemaju su bez zaokružene i sistematski ispričane fabule. To su detalji, jarke, lutajuće iskre života koje pod autorovom rukom postaju celovita, kompleksna slika ljudske sudbine. Teme su uzete iz svakodnevnog života Džojsovog rodno grada Dablinja, njegovih kuća i ulica, njegove luke, raznih mesta spletki i zabava, dokonog nadmudrivanja, iz njegovih kafanica i predgrađa. Često setne i nevesele, ove priče nose u sebi ikonski grđe ljudskog trajanja i strepnje u svetu.

Lazar Vozarević: Vinjeta

IZ REDAKCIJE

Iz tehničkih razloga ovaj broj „Književnih novina“ izlazi nekoliko dana kasnije. Molimo čitaoca da to uvaže.

Velimir LUKIĆ

Dan bez imena

Moj tamni kruze, bleđilo tvoje ja pamtim Nedaleko ko jezero nepojamno iz godina ranih

li sinja stena nehaja.

Pa sad, kada rekao bih glasu tvom imena što prohуjaš kroz mene Ljubav što me užariše Ko plamen prosuše u nebo.

Izdaleka, to dolazeš ona. No ljubav ima li puta? I nepojamna ko bilo il veće Da opijenog me uzme van sfera I doba bezbojnih.

To telo pokaza vreme: Vekove uronjene i žed A svuda, o sumo zapaljena Za ljubav ima li puta?

SLIKA SVETA

Između nas i onih koji dolaze Da uzmu na reči i sluš U neko jesenje vreme nepoznato Ko otisak što ostavi ga usna Na usni voljenoj.

Tamo gde sam treperio kao šum Iznad i pored sveta Da upamtim bar jedno lice Oblik jedini koji tajnu bi otkrio O čemu živeh.

Sad snagom nekom razmrskan Slomljen o ovaj sopstveni predeo Kao da nemam šta da kažem: Vetar i reči nečije Moj život i kosa nečija, Sve to čudno smesano Sve to smešano do besvesti.

Ali onda kad oči stisnem Sama je večnost u nama Sama je večnost u nama...

* POVODOM PEDESETOGODIŠNICE SMRTI *

Javno pismo

– apel za pomoć bolesnom Radoju Domanoviću

Godina 1908 je najtragičnija u srpskoj književnosti. Te godine umrli su Milovan Đ. Glišić, Simo Matavulj, Milan Đ. Miličević i najmladi među njima Radoje Domanović. Nekoliko godina ranije, od 1905 — 1907 g. umrli su Janko Veselinović, Božidar Knežević, Stevan Sremac i Milorad Mitrović. Za kratko vreme srpska književnost izgubila je više svojih boljih književnika, od kojih je većina bila u svojim najboljim godinama, u naponu stvaralačkih snaga. Težak, mukotran, neobezbeden život književnika pre vremena je uništavao talente.

Početkom 1908 godine, osmog marta, na Glišićevom večeru u Narodnom pozorištu, čitano je „Sećanje na Milovana Đ. Glišića“ Radoja Domanovića, koji je bio otsutan zbog bolesti. U ovom svom sećanju R. Domanović tuži za svojim drugovima oplakujući njihovu preranu smrt. Posle pet meseci i Radoje Domanović će otici za njima, ne sluteći da je i samog sebe oplakivao. Sećanje je pisano toplo, prijateljski, protkano humorom, puno intimne atmosfere tadašnjeg književnog života i slika mučnog materijalnog položaja književnika.

Grupa od 28 najistaknutijih književnika, umetnika i drugih javnih radnika Domanovićevih prijatelja došla je na ideju da organizuje akciju za skupljanje priloga za obolelog Domanovića radi njegovog lečenja i pomoći porodici. U tom cilju sastavili su pismo — apel koje su slali prijateljima, poznanicima, poštovaocima Radoja Domanovića i drugima od kojih su se nadali da će pomoći ovu plemenitu akciju.

Ovo do sada neosvetljeno pismo je vredan književni dokument za ilustraciju teškog materijalnog položaja R. Domanovića, i u uopšte svih srpskih književnika tога vremena. Ono je ostalo neprimetno i nezabeleženo od književnih istoričara. Objavio ga je samo: „Odjek“ (10. jula 1908 g.), organ radikalne demokratije, čiji je Radoje Domanović bio neumorni saradnik, i to neprimetno u nizu kratkih vesti u rubrici Dnevne vesti pod naslovom „Za obolelog Domanovića“.

Narodna biblioteka u Beogradu poseduje jedan original ovog apela — pisma u obliku plakata-letaka (21, 5 X 27), a nabavila ga je od Mila Pavlovića.

— Krpe, jednog od potpisnika ovog pisma, poznatog književnog radnika, skupljača književnih rariteti, rukopisa naših književnika i dr.

Koliko je ovo, pismo zaboravljeno vidi se iz sledećeg: Nijedan od potpisnika (J. Skerlić, J. Prodanović, M. Grol i dr.) u svojim kasnijim napisima o R. Domanoviću uopšte ga ne spominju, a ni posleratni radovi o R. Domanoviću ne govore o ovom pismu. V. Gligorić u svojoj studiji o R. Doman-

vicom kaže samo za koncert koji je priređen u okviru akcije za pomoć R. Domanoviću. „Pred smrt priredena mu je korisnica da bi se isplatili lekarski troškovi“.

Todor Lj. Popović (B. B.-vić) u svojim uspomenama „Radoje Domanović, utisci i sećanja“ (Književnost, 1950, Knj. 11, str. 606), pominje samo koncert posvećen R. Domanoviću a ne i pismo. Koliko se sećam: Misao za Domanovića vеčе bila je Guslareva ili Pavlova (Ranković), ili obojice. Ponajpre Guslareva. No čija da je, tek inicijator tog večera u istini je učinio sebi zadužbinu.

Na večeru je bilo palo oko hiljadu dinara, ako se dobro sećam. I onda smo pravili kao neki raspored, na šta sve taj novac da upotrebi. Trebalo je prvo raščistiti nekim poduzicima, i na njih ode nekih trista dinara. A onda da kupi jedno odelo. Da li letnje ili jesenje? I letnje i jesenje! Ne! Nego letnje i iherciger, jer je tamo jako promenljivo — čas vrućina, a čas zahladni. (Domanović je trebalo da ide na lečenje tuberkuloze u Arandelovac ili Vrnice.) — završava B. B.-vić.

Čudno je da Todor Lj. Popović, veliki prijatelj Domanovićev i školski drug koji je odlično poznavao R. Domanovića, uopšte ne pominje pismo. Popović je tada kao sreski načelnik bio van Beograda i ne nalazi se među potpisnicima pisma.

Istog dana kada je „Odjek“ objavio pismo, „Politika“, u rubrici Dnevne vesti, pod naslovom „Za Radoja Domanovića“, donosi ovu vest: „Radoje Domanović opasno je oboleo, tako da mu načelost leke nema. Njegova žena i troje dece ostaće na ulici kad njega više ne bude. Zbog toga se obrazovao jedan odbor sa zadatkom da sakupi priloge i da, bar koliko toliko, ublaži bedu, koja je snašla i ovog, kao i svakog drugog srpskog književnika“. A 12. jula 1908 g., u rubrici Književnost i umetnost, pod naslovom „Koncert za Domanovića“, „Politika“ piše: „Sinočni je koncert bio jedno tužno veselje. Ni u šumu najlepši muzike Vagnera, Verdija i Sen Sansa, mi nismo mogli da nemadnemo svaki čas na umu, da se možda baš u tim trenucima bori sa dušom taj jedni mlađi čovek čija nas je fatalnost okupila u to sručno veselje. To prisutstvo bolesnog pisača na toj šumnoj večeri kada je osećao svaki od nas, i kada se strepeo da ne uđe kogod i ne doneše vest da je toga časa nestalo tog talentiranog književnika, koji je imao tako mnogo svojih prijatelja, a koje on, na svoju žalost, nije mogao videti sinoč na onom pobožnom okupu.“

...Do sada je palo u korist nesrećne porodice našeg Domanovića do 1500 dinara. Odbor se nada

da će čitaoci Domanovićevi po unutrašnjosti i po drugim srpskim krajevima u toku ovih nedelja sakupiti priloge među sobom na svim zborovima i za svojim stolovima i slati ih u Beograd. Jadni Domanović je bio jedan od onih naših pisaca koji su, kao oni kaluđeri-prosvjetci iz Srednjeg veka, verovali da je umetnik drag bogu i svojim muzama samo onda ako ne zna za obični normalni život i normalne brige, i ako živi samo za svoju večnost. Za to načinom kojim je živeo on je doveo svoju porodicu u sasvim nezaštićen položaj: ona nema ni imanja, ni penzije, ni bogatih rođaka. Radoje Domanović ostavlja svojoj deci samo svoje čitaocice.

Posle punih mesec dana, 4. avgusta 1908 godine, umro je Radoje Domanović. Umro je na dužnosti šef-a korektora Državne štamperije, na kojoj se nalazio od septembra 1905 g., dužnosti na kojoj su pre njega bili Đura Jakšić, Vojislav Ilić i Janko Veselinović. Pošto je ovo mesto bilo neukazno, ostanuo je porodicu, ženu i troje male dece, nezbrinutu, bez penzije da se muče i sirotuju.

Donosimo tekst pisma — apela prema primerku Narodne biblioteke:

POZORIŠTE

POZORIŠNA UMETNOST U POLJSKOJ

Kadgod sam se našao u prilici da posetim neku stranu zemlju ili grad, uvek sam nastojao da učim što je tu „kod svoje kuće“; jer plodovi ljudskog duha traže svoje tle i svoje podneblje, svoju klimu, kao što to čine i vrste floro-i faune. Ogov leta provedeo dvadesetak dana u krstarenju Poljskom. Divna i čudna zemlja! Za nas Jugoslovene zanimljiva po shvatjanju njenih ljudi, po odanosti prema kulturi i umetničkom stvaralaštvu uopšte. Ovom prilikom da se zadržimo samo na pozorištu. Ono je, uveren sam, u Poljskoj savšim kod svoje kuće. Masovno, raznovrsno, bogato, originalno! Savski od ovih privede mogao bi biti čitava tema jednog dužeg razgovora.

Nigde kao u Poljskoj nisam osetio toliku povezanost između publike i umetničkih kolektiva. Gledaći tamo ne odlazi gledao, pa uživao ili se ljutio na vno što sme se večeri pruži. Njegova povezanost je druge prirode i mnogo čvršća. On prolazi pored vratara

izvođenja. I zahvaljujući ovom o-predstavljenju Rapsodičnog teatra, samo u Krakovu je za godinu danu gledalo i slušalo starog Homera desetine hiljad ljudi! Zatome podvigu treba dodati makavu pohvalu; on sam sobom govoriti dovoljno ubedljivo.

Posebnu mi je radost pričinilo poznavanje sa pozorištem Satiro, kojeg su pre nekoliko godina osnovali studenti a sad ga nose već ozbiljni, izrasli umetnici. Oni su pošli i stilski i organizaciono drugim putem. Nastoje da u svojoj sredini odgoje i svog pisača i svog reditelja i svoje izvođače.

Našao sam ih kako zajednički žive u jednom selu na Mazurima i ovom kruhu i ruhu, bez ičijih dnevnica, spremaju se za sledeću sezonu u Varšavi. Njihova prednost pozivu, ne samo nesebična već i sa ličnim žrtvama, daje im blagogost i blagorodnost misionara. Ne može se ne poverovati u dobar ishod njihovih naporu. Kroz njih sam nazreo i rešenje one zagotonjene povezanosti pozorišnih umetnika i široke pozorišne publike u Poljskoj. Takvo stanje danas dariva radošu hiljadu ljudi u ovom zemlji, a koliko sutra može spustiti i jedan krupan obol u opštu riznicu evropske kulture.

M. PANIĆ — SUREP

„ELEKTROSRBIA“

PREDUZEĆE ZA PROJEKTOVANJE, IZGRADNJU I PROIZVODNJI OPREME INDUSTRISKIH, ELEKTROPRIVREDNIH I SAOBRAĆAJNIH OBJEKATA

PROJEKTUJE:

Dalekovode svih napona i vrsta stubova, razvodne mreže niskog napona i kontaktne mreže za električnu vuču; elektropostrojenja za hidro i termo elektrane, transformatorske i razvodne stанице svih napona i snaga; električne uređaje i instalacije za industriju i sva elektropostrojenja za elektrifikaciju naselja.

IZGRADUJE:

Dalekovode i razvodne mreže; industrijska i razvodna postrojenja i transformatorske stанице svih napona i snaga; sve vrste električnih instalacija za industriju i domaćinstva.

PROIZVODI:

Tropolne rastavljače za unutrašnju montažu za nominalni napon 10 i 35 kV, nominalna struja 200 i 400 A sa i bez noževa za uzemljenje. Tropolni linijski rastavljač za spoljni montažu za napon 10 kV, struja 200 A. Vljač za unutrašnju montažu za nominalni napon 6, 10, 15 i 35 kV, nominalna struja 500 i 600 A, izrađeni po sistemu Magirini-Westinghouse, sa pogonima vučnim, elektromagnetski pneumatskim i elektromotornim. Jednopolni visokonaponski osigurači sa patronama za unutrašnju montažu za napon 10 i 35 kV, za struje 2, 4, 6, 10, 15, 20 i 30 A. Fabrikovane trafostanice na rešetkastom gvozdenom stubu za napon 6, 10 i 15/04 kV snage 10, 20, 30, 50 kVA i 100 kVA. Katodni odvodnici prenosa za spoljni montažu izrađeni po sistemu Magirini-Westinghouse za napon 0, 5, 6, 10, 15, 20, 30 i 35 kV, nominalna moć odvođenja 5 KA. Kondenzatori za pravak faktora snage, serijski za napon 380 V, 50 Hz i svih snaga. Po porudžbinu za ostale napone, riske i visoke do 35 kV. Sa potrebnom priključnom opremom. Dajemo proračun odgovarajućeg kondenzatorskog postrojenja. Električna oprema za tramvaje, trolejbuse i rudničke lokomotive. Fabrikovane razvodne čelije za napon 10 i 35 kV, za spoljni i unutrašnju montažu. Komandne i razvodne table svih vrsta za elektroprivredu i industriju. Čelične i betonske konstrukcije.

Direkcija Beograd, Brankova 30
Fabrika elektroopreme, Ripanj
Pogon, Čuprija

Telefon 20-077
Telefon 49-22
Telefon 43

DNEVNIK

IGRA KAMENA

Mihailo RAŽNATOVIC

Kao vjetrom nošeni iskakali smo iz skamija i jurili, rpinice, pretičući se, ka utroj ledinicu pod Orlovinom Kršom, gdje nas je, u prikraju, čekala krpena loptica. Kakvih smo se muka dojavili: niti smo ihali gdje, niti čime, da igramo! Jedva nismo, od iznošenih čarapa, od izdržnih obojaka, od čega sve ne, zakrplimo bezoblični smotuljak, pa kad se otisnemo ka Grudi, ili Donjem Polju, ili Donjem Kraju, kud sve nijesmo zalazili, odsvakud su nas tjerali, toljagom i kamenicama, jer sve što se zlehude ravnine razastiralo oko Cetinja — sve je bilo isjeckano, izdijeljeno, žicama ogredeno, strogo čuvano, kako bi sproleća moglo da primi zrno kukuruza ili okno krtole. Nijesmo imali куд da potričimo; preostajale su nam, jedino, uske ledinice oko Orlova Krša, zaturene u kamenjaru, gdje smo, skrenuti mogli, makar za časak, dok ne naide čuvar manastirske imanja, da požudno izgaramo u lomatanju, u padni-digni gonjenju tog malenog oblutka od krpica. Otada, još od tih dana, nosim skrovitu boljku, u sebi. Mislim, nije samo moja. I mada znam da nju ne treba dirati, da, isto kao i rana, još jače zabolii od dodira, diram je: bilo kad, bilo gdje, samo ako ugledam širok, ravan prostor oko sebe, namah se odnekud pojavi nekakav ogorčen dječak, bujčić, provri čitavo neko stješnjenje, oskudno djetinjstvo: da smo ovo imali, da se, jednom bar, kako treba, naigramo do sitosti!

U tim brdima kao da niko, nikad, nije ni mislio na igre. Ponajmanje: na one kakve smo mi željeli, čežnuli.. Loptu, onu pravu, ne krpenu, jednu od prvih koja je skoknula u tom nepomičnom kamenju, donio je, tamo, ako se ne varam, mlad student sa Zapada, — odakle inače igra da dode, — budući suptilni slikar tog poljica i tih predjela kroz koje smo se vrzimali i tumarali, Milo Milunović. Na njegovim platnim, na onim prefinjenim, tananim pejsažima Cetinja i okoline, ima, meni se čini, u tonu, u atmosferi, neke tih osjeničnosti, neke cerebralne tuge koja se intimo utkalika u njegove poetične boje. Možda se ni on, onda, u iskidanim pripremama za ono što će postati kasnije, nije imao gdje, a možda ni kad, titrati sa tom gumenom, kožnom ili krpenom, više

prozračnom no stvarnom, grudvicom, koja nas prati od povoja, pa otud, i njemu, ostanlo nešto da kopka, da dodiruje prikrivenu ozljedu, da se neotklinjivo mijesă na razudenoj paleti kad pristupa čeznuljivim motivima svoje patetične postobjbine. Kad, danas, gledam njegov Vršu, čudno isprelijetanu i zaobljenu, sa valovitom pozadinom, imam pun utisak nečeg sasvim drugog: prostor za igru je nađen — More, ima gdje da se razigra, — i tu, sad, meni bar tako izgleda, on plete vršu, — da bi oživio makar i detalj skučene mladosti, da nekako time zacieli zataškani bel ne-doigrane igre: pravi — da ne kažem: krpi — lopu. Onako, kao što smo je mi nekad „pravili“. Vrša, uostalom, toliko sliči onoj našoj igrački..

Svakoj igri, zna se, mora doći kraj, ali našoj je to nekako neglo, odveć brzo dolazio. Najčešće nas potjeraju, razagnaju kao preplašene pilice; rijede je i sami prekidasm: povredom noge, iščašenjem ruke, silom glave, udaranjem o kamenice, o kočoperno šiblje na stvrdlo, cementno skorčaloj ledinicu. Jednom, samo jednom, razjurile su nas mine. Silno, stokrato ječanje šupljih pianina. Pomislismo: rat. A ono: lagumi tresu, prolamaju brdo iznad manastira, ono na kome je ležala stara Tablia sa ogromnim zvonom. Trebalо je da se ta podigne nekakav hram, šta li, svetom Savi, kome li, ne sjećam se tačno. Sjećam se da su, u školi, nastavnici skupljali novčice od nas, prilog, od sirotinje, ne za sirotinju, nego za to što se trebalo podići na brdu. I još mi je u sjećanju ostalo ono što je odmah potislo prikupljanje novčića: pričalo se, prepričavalo, po ulicama, u kućama: Nadene su suve glave, u jami ispod Tablie! Nijesam se smio usudititi da tamu odem. Da vidim — suve glave! Ljudske, naravno. Mučno mi ih je, onda, bilo pogledati, umanjene, ocrteane u udžbenicima zoologije.

A sada je već drukčije: do danas sam se, onih pravih, nagledao, dosta. I pošto već dodirujem rane — neka bole: možda ēu im, ovim, olakšati.

Taj sivi, ispošteni kamen nema ničim da se ponosi, sem ljudskim glavama. A njima, otak su tom kamenu, nije bilo sudeno da, ljudski, istra-

KOME SE SMEJAO ZOŠČENKO?

U množini neobičnih književničkih sudbina Zoščenka spada među najgroteskne, i to s jako ispoljeno crtom tragičnosti. Ali, naposletku ničega teško objašnjivoga nema u sudbini ovog izvrsnog pisca: ono što je Zoščenko doživeo 1946 godine, kad su se na njegovu glavu srušili gromovi iz Ždanovljevog referata, bilo je zaista neizbežno u određenoj atmosferi pristiska na stvaraoce i stvaralaštvo, pod teretom zahteva "kruto suprotstavljenih suštini" i smisla Zoščenkova opusa, u celini, ne samo pojedinim delima ili stranicama. Od toga vremena do svoje nedavne smrti Mihail Mihailovič Zoščenko objavio je veoma neznačajan broj novih originala i nešto prevoda, a tek prošle i ove godine izšla su Moskvi dve knjige s njegovim imenom na koricama. Štampane u relativno malom tiražu — po 30.000 primeraka (poredenja radi zanimljivo je navesti da je novo izdanie Kuprinovih dela štampano u 550.000 a da se dela Alekseja Nikolajevića Tolstoja sada objavljuju u 675.000 primeraka), — ove knjige iako vredne pažnje, ne pružaju celovit odraz stvaralačke individualnosti Zoščenka. Umnogome se poklapajući po sadržini, one nedovoljno reprezentuju književnike male humoreske, a zapostavljaju i njegove humorističke prijedelke, tako da ni u jedan od ovih zbornika nisu ušla dela veoma karakteristična za Zoščenkovo videnje stvarnosti — "Veseli doživljaj", "Povratak mladosti". "O čemu je pevač slavuj", "M. P. Sijagin" itd.

Druga knjiga, nešto bolja po izboru, izšla je kratko vreme pre smrt autora, koji se još krajem dvadesetih početkom tridesetih godina češće žalio svojim prijateljima, a katkad i čitaocima, na slabo zdravlje. Ukoliko je upućivao tu žalbu čitaocu, Zoščenko je imao običaj da o svom nejakom zdravlju govoriti u sklopu oñih blijavstih, tobož nehnajnih digresija koje čine veoma značajnu komponentu njegovog osobnog humora, obično protkanog malogradanskim leksikom — i u isti mah upravljeno protiv malogradančanina.

Taj humor ni tada mnogi nisu razumeli. Bilo je kritičara koji su na primeru Zoščenkova tekstova, naročito onih kratkih, posvedočili svoju nesposobnost da uče poseban karakter međusobne povezanosti fakture i suštine, svrhe kod Zoščenka. Za takve kritičare Zoščenko je u svemu i do kraja bio poslednji bard malogradanštine, pisac koji prebiva u njenom ambijentu, zato što se u njemu najprijetnije oseća. Zoščenko sa njegovim tonom i rečnikom ruskih malogradana koji nastaje da ostani i opstanu u revoluciji i da spase od nje svoj skučeni, kuvavni svet, iskršavao je pred kratkovidim očima, pred pravoliniskim scenama kao malogradanin. Drugim rečima, objekat umetnikovog siljanja, umetnikovog prodorog smeha i razobliženja bio je poistočen sa samom ličnošću i svrhom umetnika. Mihail Mihailovič je glumio u ulozi malogradanina, a pojedinim "stručnim" gledaocima se činilo da su se umetnik i malogradan stopili u jednu ličnost...

Tako je Zoščenkova gluma, umnogome nova po svojim sredstvima i samome duhu, postala izvor čitavog niza nesporazuma oko stvaranja ovog pisca; tako je ona,

često pogrešno shvatana i tumačena, donela Zoščenku mnoge časove gorčine. Međutim, njegova popularnost u sovjetskim čitalačkim masama bila je nekad ogromna. Godine 1922 jedan sovjetski almanah objavio je priču dottle potpuno nepoznatog Zoščenka, a ubrzo posle toga o njemu se govorilo širom ogromne zemlje. Konstantin Fedin, sabrat Zoščenkov iz književne grupe "Serapionova braća", priča da su se neki avanturisti služili tim popularnim imenom u letovačkim i na brodovima (svakako na isti način kao što se Bender i Balaganov izdaju za sinove lajtanta Šmita u romanu Iljfa i Petrova "Zlatno tele"), da se Zoščenko mora sklanjati od svih mogućih pripredavača koncerta i turneja, da se pojавilo mnoštvo imitatora — sithnih humorista, itd. Majakovski je tada stavio na program svojih susreta s publikom tačku "Hoću da se udam za Zoščenka!", a u drugim zemljama počeli su da izlaze prevodi Zoščenkovi humorski.

...

Imao je dvadeset i šest godina kada se konačno opredelio za poziv u kojem su ga čekali slava i nerazumevanje, smeh milionskih čitalačkih masa i čepiranje rđavih pera po dobrom humoru, rang jednog od najistaknutijih savremenih majstora humoreske i humoristične pripovetke, svesrdno odobravanje Gorkoga — i ždanovske munje. Pre nego što se posvetio literaturi, Zoščenko je proživeo mladost koja ga je suočila sa stotinama sadržaja ruske stvarnosti i koja mu je, nema sumnje, pružila vanredno bogat materijal. Poreklom Ukrajinac, sin beznačajnog slikara, Zoščenko je 1915 godine napustio studije prava i otioša na front. U prvim posleoktobarskim godinama on je menjao zanimanja takvom brzinom da se kasnije, kako kaže u autobiografiji, "divio sa mome sebi". Bio je stolar, upravnik pošte, milicioner, stručnjak za razmnožavanje pitomih zecjeva, bučar, itd. Tvrđio je da se ni sam ne seća svih svojih zanimanja, tako mnogobrojnih u godinama koje su prethodile objavljuvanju njegovе prve pripovetke.

Ušavši u književnost, on je po stepeno stvorio, kroz niz kratkih i obimnijih dela, neku vrstu humorističko-satirične enciklopedije psi-

pravo takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malogradanske svakidašnjice (sa gustim spletnim sićušnim interesima, besmislenih zadjevica, glupih nesporazuma, šepurenja pigmeja pred pigmejima i sa stotinama drugih ispoljavanja primitivnih, sirovih, zabudljivih sputnih priroda) nijednog trenutka ne preraste u dosadu na planu samog pripovedanja kao takvog. Zoščenko je takoreći umotao oštreni svoga smeha, suprotstavljenog nosiocima malogradanskog duha, u

...

pravu takvi, ali, u isti mah, tako da ubistvena dosada malograd

VORKAPIĆ: „Olovni filmovi...“

Razgovor o Pulskom festivalu

Treba li pretstavljati Slavka Vorkapića?

Slavakano, jer o tom našem zemlju iz Holivuda, koji je opet među nama, mnogo je rečeno za vreme njegovog trogodišnjeg boravka u Jugoslaviji, u vreme rada na „Hanki“... Svi ga znamo, zar ne?

Sada je Slavko Vorkapić došao u privatnu posetu, ali... voljan je da razmotri svaku ponudu naših producenata.

Kao gost „Avale“ Vorkapić je prisustvovao Petom festivalu jugoslovenskog filma u Puli.

Utisci?

Na početku razgovora impresije smo datirali dve godine unazad.

— O, ja sam već bio u Puli. Nato

žlost, Treći festival nisam pratitio kao ovaj: zadražao sam se svega nekoliko dana. Sada, kad hoću da se setim šta me je tada najviše impresioniralo, mogu reći: publike u Vespažjanovom amfiteatru svakako je najjači utisak koji se poneša iz Pule. Eto, filmova tada videne već sam zaboravio, ali publiku nisam.

— Da povučem paralelu između publike onda i sada? Hm, pa to nije teško: ovogodišnja publike zviždi, zviždi... Oh, autorima nije lakod.

— Još o publici? E, pa to znači i o žiriju. Zašto? Zato što sam konstatovao da se žiri ne osvrće na reagovanje publike; kao da je žiri u staklenom zvonu gde ne dopire glas gledačevo. Sad već moram da se upitam: kad je žiri „glavu“ zašto onda gleda filmove u areni?

Pa dalje... Pitanje koje, izgleda, ovdje još nije rešeno: Za koga se prave filmovi? Za publiku? Ako je tako, onda slušajmo publiku. Jedna asocijacija, dozvoljavate? U Americi svaki film se pre puštanja u promet „proverava“. Kako? U jednom provincijskom bioskopu publiku iznenade: pored najavljenog filma prikaze se novi koji se „probava“. U sali je čovek sa stopericom: štopuje vremena scena koje gledače dosaduju ili, pak, zabavljaju. Ukratko, ispituju se reagovanja publike i ona je za producenta jedino merodavna, jer film je za nju pravljen. Da ne biste misili da se tako radi samo sa seriskim filmovima reći da je „proverbi“ podvrgnut film intelektualnog tipa, kao, recimo, „Tramvaj nazvan želja“. Da se razumemo: ja ne plesiram da se tako i ovde radi, ali treba se upitati za koga se snimaju filmovi.

— Zašto publika zviždi? Pulski publika svakako je apsolutna publika: 12.000 ljudi najrazličitijeg doba starosti i zanimanja. Ali, ta publika može i da pogreši, kao recimo u pogledu crtanog filma „Sa-

mac“. Postoje li dve publike: uža i šira? Ima li dve vrste filmova: da ih publika shvatiti ili ih ne razume? Uz ova pitanja ide još jedno: da li naši autori namerivo prave filmove koje publika, Šira, neće shvatiti? Ima još jedno pitanje: čuo sam da u arenu prvi gledaoci dolaze već u 18 časova i stoje do početka, do 20.30 a zatim još do 24 č. Razlog ranog dolaska: da se uhvatiti dobro mesto — i to za stajanje! O, gledaoci koji tako dugo stoji nije teško da zviždi čim mu pažnja oslabi. Šta to znači? Traži se tenzija, traži se radnja koja će zabaviti publiku, inače — zviždanje.

— Da li kratke filmove prikazivati u areni? Slavakano, sve žarne ne bi trebalo. Videli ste i sami: mnogi nisu primljeni od publike, čak su i izviđani. Već sam spomenuto „Samca“.

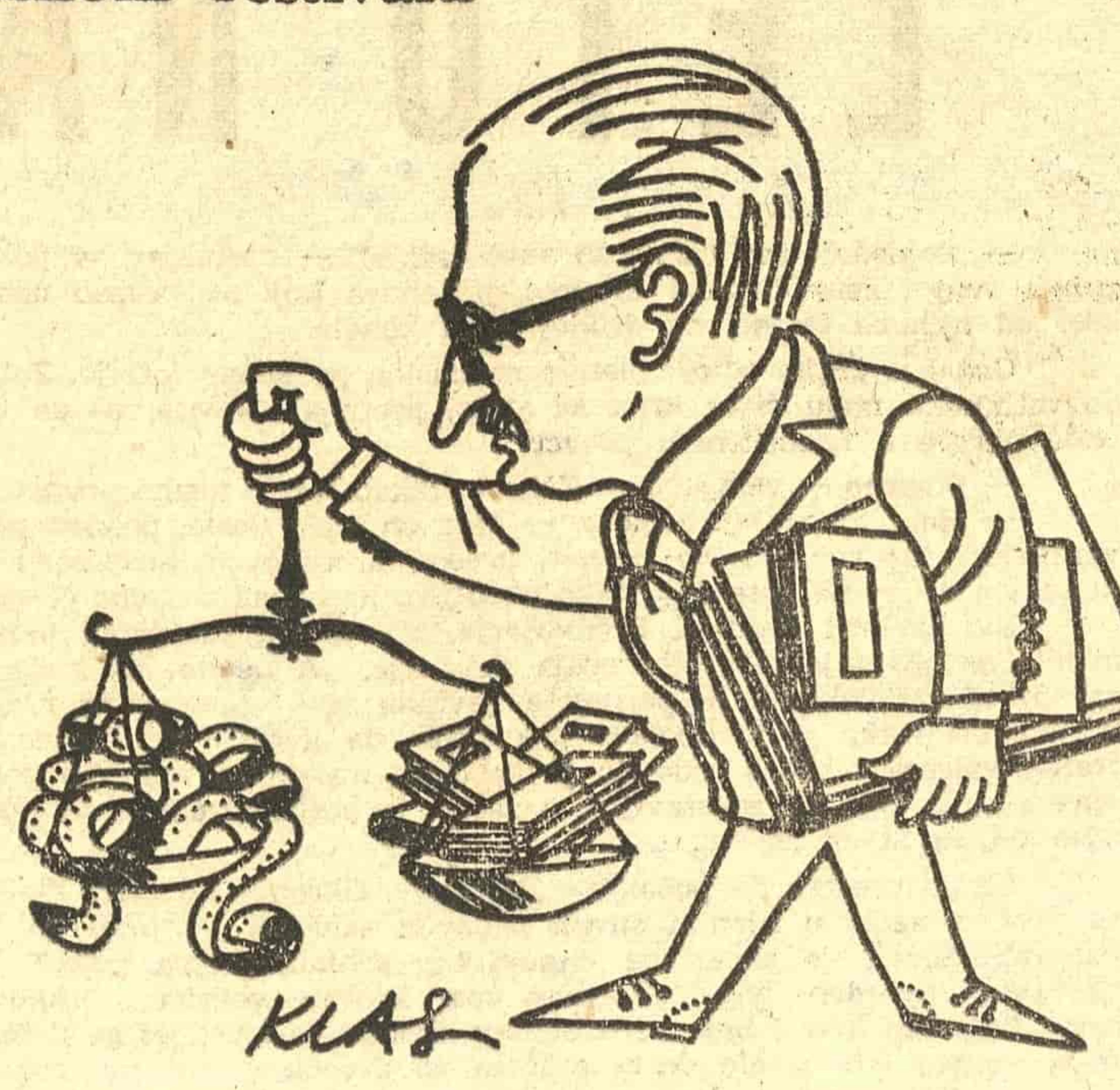
— Koji filmovi su mi se dopali i zašto? Od kratkih osim „Samca“, filma modernog i smelog, još i delimično „Una, riječa“, jer tu su lepi kadrovi vode. Od igranih „H-8“ i „Crni biseri“, ali prednost ne dajem ni prvom ni drugom. „H-8“ je veštiji i raznolikiji film, a „Crni biseri“ vedriji i toplij. Prvi me je uverio u zanatski napredak domaćeg filma. Taj nimalo ne zastaje za američkim filmom. U „Crnim biserima“ odlike nadmašuju mane. Naročito bode oči onaj „kriminalac“, ali šarm dece sve nadoknadiće.

— Cesta duga godinu dana? Hm, ima zgodnih snimaka. Lep je onaj kontrapunkt: ona na krevetu plače a on iza vrata, zaključan je peva.

— Glumci? Pa, skoro svi iz „H-8“ dopadaju mi se, jer oni igraju bez pozornosti, glume prirodno, skladno i s filmskom merom. Veliki utisak na mene je ostavio Pavle Vujišić, koji se pojavio u više filmova.

— Opštije impresije o Festivalu? Osnovni utisak: olovni filmovi!

Da, baš olovni. Evo zašto. Zatrivačevi video sam 11 domaćih igranih filmova; koprodukcije ne računam. I video sam mnogo olova u njima. Mnogo težine. A premalo vredine, optimizma, radosti... Zašto je to tako? Ratna tema — dobro, u redu; ali, mora, li rat u svakom filmu biti tako olovno sagledan? Socijalne drame — opet u redu, ali i opet pitanje: čemu ta olovna težina? Čujte, pa Šekspir, najveći traged, u svojim tragedijama ima i mesta za predan, da se publika odmori od teških prizora. Uzmite samo „Hamleta“ za primer: mislim na scene sa grobarima. A naši autori hoće da dotuku gledaoca. Nemilo-

Slavko Vorkapić (crtež A. Klasa)

srdno ih pritisaku olovom. Ja se pitam: zašto?

— Druge impresije? Snimatelji i laboratorijski. Fotografije su teške, crne, prljave, senke su neprozirne... Kako snimatelji to dopuštaju. Naime, najčešće je to krije labotatorijski, ali tako loše uređenu kopiju ne bi smeli prikazivati ni u običnom bioskopu a kamo li na Festivalu. Dalje, u većini kratkih filmova zapazio sam preteranu upotrebu, tačnije, video sam zloupotrebu panoramiranja i švenkovanja. To je loše, pogotovo kad se panoramira ili švenkuje preko mrtvih stvari, statičnih uopšte. Kao da se ne zna razlika između žvenka po predmetu u pokretu i umirovanju. Čudno. Ili je to, možda, neosjetljost snimatelja? Istini za volju treba reći da se tako greši i u drugim kinematografijama.

— Evo i nekoliko reči o tonu. Oh, ton je najgori u domaćim filmovima. To je strašno, molim Vas. Nema perspektive, oseća se da glumci govore u mikrofon. Ton je kao iz bureta. Jedini pristojan ton čuo sam u „Crnim biserima“ i u „H-8“. U pogledu toga nešto se mora učiniti što pre.

— I na kraju i ovo: Pula zamarila. Mnogo je filmova. Čovek se prezasihi i otprijeke od sredine Festivala teško se primaju novitisci.

— Da li sam primetio napredak domaćeg filma? Jesam. Dokazi: „H-8“ i „Crni biseri“.

Ljubomir RADIČEVIĆ

od Lovčena ako me ne slušate!“ Poslušali su ga: svih glava više nije bilo oko Tablje. Valjda su bile sklonjene u tu jamu, gdje su ih otkrile mine, onda kad su prekinule, presjekle našu ionako stalno kidanu, iskidanu igru.

Sada, kad prolazim tim brdima, nikad nijesam siguran da me odneku neće dočekati žalobna zapjevka. Ispogibalo se toliko da će naričice prije iscrpsti svoje improvizovane žice nego što se opoziva svaka glava koja je priložena iskonskom bitisanju ovog kamena. Njegoš je samo jednu ovjekovjećio. A njih imao tamo koliko i crnih marama na glavama žena, koliko i kučeraka u crnim brdima. Hercigonja je onu Njegoševu prelio u zvučni oratorijum. Anita Mezetova, u pratnji onog hora žena, crnih kao čavke, izmamila mi je — neću te kriti — rosu u očima:

... moj cvijete izgubljeni,
sunce brate,
moje rane bez prebola,
rano ljuta,
moje oči izvedene,
otri vide...

Naslutošao sam se tih žalopojki svuda kroz ta brda ispunjena smrću: i nad otvorenim i nad zatvorenim grobovima, i na prenosima raštrkanih, jedva pronađenih kostiju, i na opijelima nad praznim haljinama koje su zamjenjivale u daljini nestale kosti. Tako su surove okolnosti htjele, drugiče se nije ni moglo, i tu se već ništa ne može izmijeniti.

I mene ne čudi, i to nikog ne treba da čudi, što u tim brdima nema spomenike koji bi odgovarali onom što se tu žrtvovalo za opstanak. Od Kosova — do Sutjeske. Taj kamen živi kroz one što žive na njemu. Ali ni on, ni oni, ne bi mogli da opstoje bez onih što su muški pali: za život. Ne znam koliko je taj kamen podešan za dlijeto, za djeljanje. Ne znam ni kako će se Međstrović snaći sa svojim kamenjem na uzvisini Lovčena; s mukom će, uostalom, i ispeti tamno. No on se odužuje, impozantno zaista, samo jednoj, najmarcantnijoj glavi tog kamena. Ko da se oduži, i kako, ostalima? Njegoš je, sumnje nema, samo jedan. On može, i mora, biti pred drugima. Neka On ostane na Jezerskom Vrhu, istesan Međstrovićev rukom. A ostali već imaju svoj Panteon, nenadmašno isklesan rukom Prirode. Nije, tvrdim, potrebno udarati dlijetom u to kamenje mojih crnih brda, da bi se od njega, ili u njemu, klesale figure heroja. Ono, samo, koliko je lomne Crne Gore, sve je, samo po sebi, takvo kakvo je, očenje i slobode, najtrajniji, najadekvatniji mauzolej našeg života i dalekosežnog podvižništva smrti.

Inicijativom Stevana Hristića došlo je do osnivanja Beogradske filharmonije čiji je on prvi i dugogodišnji dirigent i šef. Ništa manja nije njegova zasluga oko osnivanja niza drugih muzičkih institucija u našoj sredini gde je njegova aktivnost bila ogromna i najveća. Ali Stevan Hristić je pre svega i iznad svega jedan od na-

Jedan zadocneli pogled na pulske pobednike

Oni koji u svakom filmskom delu traže određenu poruku, izvesno obraćanje publici s namjerama didaktično moralnog karaktera, oni koji film uopšte gledaju kao određeni oblik uticaja, bili su svakako razočarani odlukom žirija na Pulskom festivalu da se glavna nagrada dodeli filmu „H-8“, koji u stvari pripada lakom žanru. Bez pretenzija da bude pozornica nekih opštih i teških istina, ovo delo pravljeno s gotovo dokumentarnom jednostavnostu i izrazitom čistoćom režije već na početku svakog razgovora o minulom festivalu donosi kao rezultat porast veštine i zanatskog majstorstva i otvorenu krizu ideja naše kinematografije. Ostaje međutim sasvim sumnjava da li je u jugoslovenski film u ovom trenutku presudnije nekoliko humanih, patetičnih, herojskih, poetičkih tema tipa Kale ili Kroz granje nebo, koje su ostale u okvirima prosečnih, tromih i često naivnih filmskih priča, od jedne drame ispričane bez pretenzija ali sa jasno naglašenim osećanjem filmske dramatike u sebi. Ostaje ipak činjenica da bioskopi svih zemalja priznaju uglavnom filmove a ne ideje, pričaju određene priče a ne dociraju, i kada se bore za duše svojih gledalaca oni to čine s impozantnom uzdržanošću i veština. Pa ipak H-8 nije samo zanimljivo-potresni dokument o jednom automobilskoj nesreći, nekoliko izvrsno glumljivih epizodnih lica daje ovom delu sasvim specifično obeležje. Kosmopolitički po načinu na koji putuju, ovih ljudi nose neke izražajne psihološke i sociološke akcente, kojih čemo teže naći i u filmovima koji su svoj cilj videli u otkrivanju našeg savremenog života. Provincijski reporter, vojnički i nadzorni, mlada majka-studentkinja, i neda sitna službenička porodica sa detetom obolelim od hemofilije, sigurni su pripadnici jednog sveta koji autentično žive i očekuju nas, a jednostavnost kojom su tretirani u stanju su da donesu savsiv izuzetno komplimente svojim autorima. Izvestan broj moralista prisutnih na festivalu video je u obrtu kojim ljubav najčešće dovodi ova lica na sedišta koja već na početku bivaju označena kao pogibeljna, izvesnu mizantropsku crtu onih koji su H-8 potpisali; u tome, međutim može da se vidi jedno sasvim novo i sveže obeležje našeg filma.

To što je druga nagrada pripadala filmu Cesta duga godinu dana režisera Duzepe de Santisa, nadajući se pre je priznanje gostujućem šampionu italijanskog neorealizma i nekolikim izvrsnim rediteljskim rešenjima, nego duhu koji je ovaj

čudni filmski tekst uneo u našu kinematografiju. Za najveće je čudežje da u zemlji koja je tačno izmerila značaj i težinu rada, izlazi na svetlo dana film koji odnos vrednih samoinicijativnih radnika i bratskog im seljačkog naroda sa neručljima punim voća prikazuje na tako kandiran i pastoralan način.

Tvorac „Ohridske legende“, dela koji je potpuno osvojilo publiku i postao klasični, jedan od najvećih kompozitora što je dala naša zemlja, Stevan Hristić je ostavio čitavu jednu zgradu, veliku zgradu celokupne naše muzičke kulture.

Ali mi se danas ipak rastajemo, rastajemo se od čoveka koga smo iskreli voleti, kome smo se divili i koji je znao da nas očara i duhom i u inteligencijom. Rastajemo se sa velikom tugom prerano, u trenutku kad smo od njega očekivali da nastavi delo koje sve do ovog kognog dogadaja, nije bito zaustavljen. Nema ni dve nedelje od našeg poslednjeg razgovora kada mi je sa žarom govorio o svojoj najnovijoj operi i radosti što će uskoro dirigovati „Ohridsku legendu“ u Puli. Sve njegove reči i postupci svedočili su o mlađakom duhu Stevana Hristića i lucidnosti. Njegove šale i dosetke, njegove opaske pune oštromučnosti, beskompromisni postupci, sve je to ostavljalo dubok utisak u našoj sredini i davalo ton našem svakidašnjem muzičkom životu.

Ostavio nas je iznenada i rano, ali je ostavio za sobom čitavu svoju ličnost, najsvetliju uspomenu na svoj lepi i plišni rad, a naročito da nastavimo ono što je on započeo i da ni jednog trenutka ne mislimo da će naše delo smrđiti biti završeno.

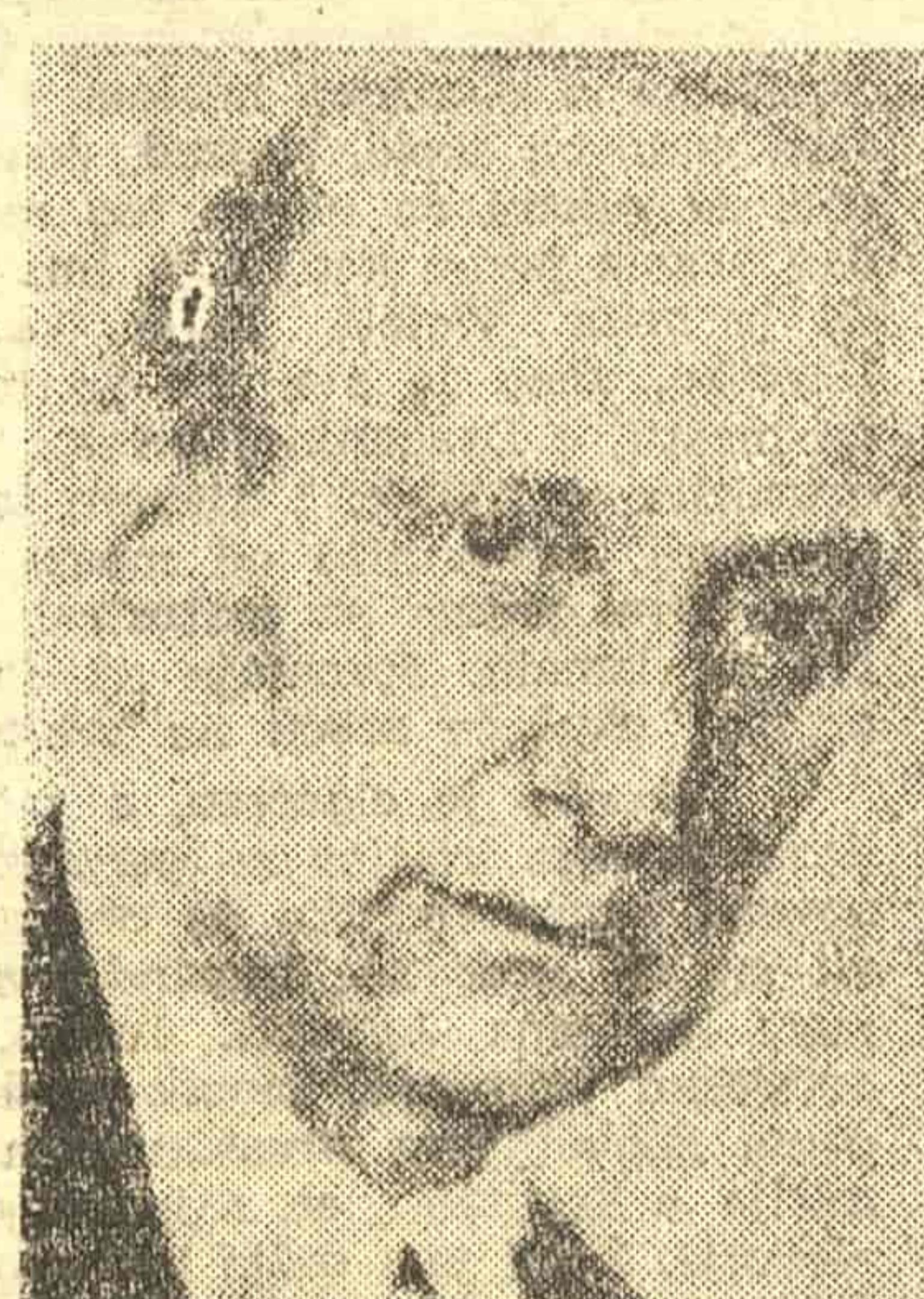
Ovog trenutka pada mi u deo teška i časna dužnost da se u ime njegovih prijatelja i u ime ansambla Beogradske filharmonije rastanak od kompozitora Stevana Hristića. Ali svih članova naše filharmonije, svesni su da se ustvari ne rastajemo, jer će naši instrumenti i dalje bruhati zvucima njegovih kompozicija.

Zivio ZDRAVKOVIC

Zivio Stevan Hristić

Duska Ivezic u filmu „H-8“

B. G.

Stevan Hristić

Njegovo neumorno zalaganje u stvaranju tek začetog muzičkog delovanja bilo je na više polja pravili pionirski rad. Kad se osvrnemo na dane ovih početaka ime Stevana Hristića susrećemo svuda i na svakom mestu, kad god se začinje jedna nova institucija ili jedna nova inicijativa.

Danas, kad je naš muzički život već razvijen, nije teško raditi na delu koji je već stvoren i pokrenuto. Ali, u doba njegove mlađosti, u glubo doba svih naših muzičkih početaka, njegovo delo bilo je više nego teško. Stvarati ni iz čega, sukobljavati se sa dilektantizmom na svakom koraku, boriti se sa sredinom koja je dodata u glavnom znala za sevdah i imati za savenze jedva nekoliko horova (čija je misija istina bila ogromna u ono doba), — za sve to bilo je potrebno ne samo znanje nego iuzetno i veliko poštovanje, i strnjost golorukog.

Inicijativom Stevana Hristića došlo je do osnivanja Beogradske filharmonije čiji je on prvi i dugogodišnji dirigent i šef. Ništa manja nije njegova zasluga oko osnivanja niza drugih muzičkih institucija u našoj sredini gde je njegova aktivnost bila ogromna i najveća. Ali Stevan Hristić je pre svega i iznad svega jedan od na-

Duska Ivezic u filmu „H-8“

